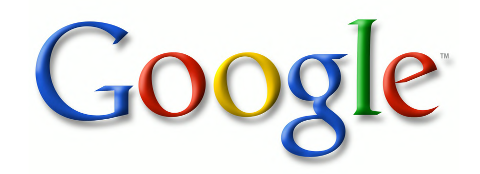

UNIV.
OF
MICH.

187

IBERISME

S'ha fet d'aquesta obra un tiratge especial de 50 exemplars en paper satinat

IGNASI DE L. RIBERA I ROVIRA

IBERISME

BARCELONA
BIBLIOTECA POPULAR DE «L'AVENÇ»
1907

Tipografia «L'Avenç», Ronda de l'Universitat, 20

Als germans de Catalunya,

de Castella i de Portugal

IBERISME CASTELLÀ I IBERISME CATALÀ

L'expressió Espanya, moderna, no correspon a l'antiga Hispania, d'on prové etimologicament el mot. L'evolució politica peninsular no ha conseguit, ara com ara, establir un sol Estat nacional que comprengui tots els pobles habitant la Peninsula: els pobles peninsulars els trobem distribuits en dos Estats am constitució politica completament independent l'un de l'altre, l'Espanya i el Portugal.

Com ha vingut això?

Un temps hi hagué en la Peninsula tres cultures neo-llatines: la portuguesa, la castellana i la catalana, representatives dels tres principals nuclis nacionals que s desenrotllaven paralelament. Tres cases reials els representaven: la de Portugal, la de Castella i la de Barcelona. Successius entroncaments entre aquestes tres families concentraren un dia en una sola persona la sobirania reial sobre tots els pobles peninsulars. Felip II fou aquest regi mortal. Quan això succeia era tal la força expansiva de l'esperit castellà i de la cultura castellana, influien ells talment en els altres nuclis nacionals el portuguès i el català, que la submissió d'aquests s'anava marcant cada dia amb més intensitat. Emperò tant Catalunya com Portugal conservaven una constitució politica

que feia nosa als governants que desde Madrid volien disposar sense limitació de cap mena de tota la força politica dels pobles peninsulars. La rebelió provocada a Catalunya per les intemperancies de l'Olivares, pera justificar, després de la victoria, descomptada per aquest, la supressió del regim autonomic que l'entrebancava en la seva politica, facilità l'èxit de la sublevació de Portugal contra l poder reial. Catalunya, després de diverses vicissituts, acabà per reconciliar-se de moment amb la Corona, continuant de fet la seva submissió a la hegemonia castellana. Portugal sen desempellegà, reprenent així l desenrotllament de la seva vida nacional, desviada durant el precedent periode de seixanta anys de dominació castellana. I va quedar interrompuda l'obra de l'iberisme, es a dir, d'integració politica de tots els territoris peninsulars envers la formació d'un sol Estat. I ara cab demanar: ha fracassat pera sempre més l'idea d'una unió iberica o bé es possible pensar-hi encara?

¿Es de tal manera adaptada a la naturalesa de les coses l'existencia d'una Espanya i d'un Portugal completament independents l'un de l'altre, es tant avantatjosa pera tots dos la seva continuació en la forma actual que s puga considerar l'estat present com la satisfacció completa d'un ideal nacional? ¿O bé es raonable imaginar una altra solució nacional hispanica més apropriada a la manera d'esser i als interessos de tots els pobles peninsulars? Són problemes aquests d'una complexitat tal que no són pera esser tractats en aquestes poques linies. No estan en joc solament l'interès permanent dels dos Estats en qüestió: hi està també l'interès de dugues dinasties regnants i un altre factor importantissim de la politica mundial, l'Inglaterra. Emperò, encara que no siguin sinó unes

quantes idees generals sobre l problema, vui exposar-les aquí, davant d'aquest llibre, de l'apreciadíssim escriptor Ribera i Rovira, el més entusiasta i meritori dels iberistes catalans. Sovint se diu que problema ben plantejat es problema resolt. Doncs podriem dir, pot-ser, que si l problema iberic no s'ha resolt fins ara i porta camí de no resoldre-s mai, serà perquè s'ha plantejat malament. I en quins termes s'ha plantejat fins ara, en general? En els de l'unió d'una Espanya, Estat heterogeni, conjunt de diversos pobles que tenen divuit milions, centralisats cada dia més sota un patró castellà, i d'un Portugal, Estat homogeni que comprèn un poble de cinc milions. La desproporció de magnitut de territori i de nombre d'habitants es evident. L'unió politica d'amdós Estats, seguint vigent la constitució actual politica d'Espanya, que manté l'hegemonia castellana, aniria a riscos d'encetar la personalitat nacional portuguesa. Així ho senten els portuguesos, i no volen sentir parlar d'aquesta unió ni de res que pugui assemblar-s'hi. Aquesta solució, en cambi, la sent, encara que no n parli, el vell esperit castellà, que no renuncia a somniar en engrandiment de territoris ont extendre la seva hegemonia. Emperò no s pot pensar que sigui possible ni sisquera repetir la temptativa del sigle XVII pera afirmar l'hegemonia castellana sobre tota la Peninsula. La fórmula hegemonica castellana té per caracteristica l'uniformisme. Fins ara l'ideal d'aqueix poble ha estat convertir en Castelles noves o novissimes tots els territoris que cauen sota la seva influencia. Portugal ne té experiencia d'això i fuig de tot contacte politic amb una Espanya castellana.

Plantejat així l problema, es insoluble: s'oposen an aquesta solució iberica, al mateix temps, la debi-

litació de l'esperit castellà, la resistencia suficient del poble portuguès, l'interès de les dugues dinasties i l'Inglaterra. Pel cantó, doncs, d'una reincidencia en la politica tradicional castellana, no pot venir l'unió iberica.

La solució pot venir de la Catalunya moderna, que representa un ideal politic de varietat dins l'unitat. Una de les missions politiques de Catalunya es preparar l'Espanya pera que puga unir-se amb Portugal. I aquesta preparació ha de consistir simplement en una reconstitució de l'Estat espanyol en el sentit del reconeixement de les diverses personalitats nacionals que ell conté. El dia no llunyà que la força expansiva de la nacionalitat catalana, amb la seva nova fórmula d'associació de pobles, hagi contrarrestat completament l'esperit castellà, que batalla encara tenint per bandera la fórmula de supeditació, el problema de l'unió iberica s resol per sí sol. La fruita, quan es madura, cau de l'arbre, sense que ningú la toqui. Portugal, que pera conservar la seva personalitat no entraria mai dins un Estat espanyol centralisat amb esperit castellà, pot sentir-se atret a formar part d'una especie d'Estats Units iberics on se moguin espontaniament i armonicament els tres nuclis de cristallisació nacional més caracterisats de la Peninsula. Quan l'ànima castellana i la catalana, en la lluita empresa pel predomini politic, hagin arribat a un modus vivendi *que les faci viure en pau, com a germanes estimant-se i respectant-se l'una a l'altra, vindrà allavors l'ànima portuguesa i dirà: «Jo també hi vui esser en aquesta aliança de germanes, car ja han desaparegut les causes del meu secular apartament».*

JOAQUIM CASAS-CARBÓ

D'IBERISME

D'aquells que enllà de les fronteres consagren la lluidesa de la seva inteligencia a l'estudi de les coses portugueses, ressurt per l'entusiasme, per l'afecte, per l'amor, per l'estudi concienciós i conscient, el ben conegut català l'advocat D. Ignasi de L. Ribera i Rovira. La revista *Portugal Novo* s'enorgulleix d'iniciar amb ell la galeria dels amics de Lusitania, car, en dedicació per la nostra terra, ningú, certament, excedeix an aquest home inteligent, simpatic i suggestiu, que ocupa ja avui, venturosament, el més preeminent lloc entre ls lusofils [1].

Es jove, car sols té vintisís anys, i ja Portugal li deu alts serveis en la difusió de la llengua, de l'historia, de la literatura, de l'art i de totes les manifestacions de l'activitat nacional, en aqueix bellissim recó de l'orient peninsular que s'anomena Catalunya.

---

1) Vegi-s el núm. 1 de *Portugal Novo*, revista de vulgarisació cientifica, dirigida pel notable professor i historiograf Agostinho Fortes (Lisboa, 20 d'Abril de 1907).

A la seva inigualable i persistent propaganda, sense un defalliment, sense un interval de repòs, devem l'existencia a Barcelona, la riquissima i intelectual capital catalana, d'un corrent, cada vegada més fort i accentuat, d'amor per les coses portugueses.

Escrivint correctissimament el portuguès, amb ressabis fins de classicisme en que hi transparenta l fondo coneixement de la nostra literatura, en Ribera i Rovira no s llençà al lusisme per amor i dedicació a l'estudi de lo que en la seva terra podria esser tractat d'extravagancia, no. Cientificament orientat, el gran amic de Portugal i catalanista intransigent, comprengué, clara i nitidament, que les dues grans forces progressives, les grans orientadores i impulsores peninsulars són Portugal i Catalunya; aquesta, representativa de la gran iniciativa mediterrania, que ns lliga directa i intimament amb tots els centres europeus; Portugal, el vell batallador atlantic, que permeté a l'Europa transmotllar la civilisació dels vells motllos particularistes cap al cosmopolitisme, font inagotable de tot el futur progrés humà. I perquè així comprengué la civilisació peninsular, en Ribera i Rovira, a l'edat en que molts sols delinien plaers, llençà a la terra amorosament la llevor, que ha de germinar, de la comunió intelectual, artistica, economica, i potser politica, de portuguesos i catalans. Honra lin siga, i *Portugal Novo*, encara que modest, encara que sols un doctrinari ben intencionat, somniant amb l'adquisició de la major suma de béns pera ls individus i pera les colectivitats, l'acompanyarà amb tot entusiasme i a la mida de les seves forces en aqueixa esplendida obra de ressorgiment.

La seva obra, profitosa i llarga, està cridada a representar un paper d'alta trascendencia. Es que, ho repetim, l'entusiasme i l'insistent labor den Ribera per les nostres coses es comunicatiu, i no hi ha ningú que resisteixi la seva forta convicció del servei que fa a la seva hermosa i estimada Catalunya, que nosaltres saludem en la persona d'un dels seus més simpatics i talentosos fills.

En 12 de Juliol de 1906 l'ilustre novelista lusità Antonio de Campos Junior [1] escrivia al nostre biografiat: «Ningú com vostè ha sigut tant desvetllat i carinyós amic de Portugal, tant incansable i acrisolat propagandista de l'historia i de l'ànima portuguesa en la seva heroica i brillant patria catalana, i ho ha sigut tant que, fins pera esser també jo un propagandista de les glories del meu país, generosament, i per una certa confraternitat d'ideals, m'encareix aquesta adreçar-li agraiment i m'encoratja a prosseguir en l'intent de rencoratjar la gran ànima antiga d'aquest poble que tant fou en el món i que ara ha d'encaminar cap a un nou destí tot el poder iniciador de les seves ànimes i tot l'esforç unanim de les seves aptituts. Conec els treballs benemerits d'alguns ilustres amics i propagandistes de Portugal a Italia i a França [2]; tinc noticia d'alguns a Alemanya i a Inglaterra; admiro i beneeixo fervorosament el desinterès i la devoció amb que s'han empenyat en la seva generosa creuada per aquest país, iniqüament obli-

---

1) Una de les més admirables organisacions d'escriptor, ànima commoguda i forta de patriota. — R. R.

2) Padula i Peragallo i altres a Italia, Faure i Formont a França, Storck i Gy a Alemanya, i Prestage a Anglaterra. — R. R.

dat o difamat per uns, ignorat o malevolament rebaixat per altres; però no sé de ningú que excedeixi o, si s vol, iguali a vostè en l'amorable i indefensa rememoració glorificadora d'aquesta terra. En llibres, en conferencies i en articles de periodics ningú, que jo sapiga, ha posat així tots els fulgors del seu talent, tota l'abnegació de la seva labor i tota l'entusiasta energia de la seva voluntat en una propaganda que es ja admirable. Anima i cor en aquesta empresa, com si fos germà nostre, entre ls més devots fills d'aquest troç de terra portuguesa! Es admirable i es enternidor! La seva obra li dóna una gran i benemerita nacionalisació en aquest país. Es en aqueixa gloriosa terra de Catalunya, epica, altiva, heroica i generosa, amb la seva bella historia i la seva gran ànima; es entre aqueix poble inconfundible de poetes, d'artistes, de braus, de gran cor per la Llibertat i de tant arrebatada i somniadora ànima pera ls més grans ideals humans; es aquí, en la nostra germana dilectissima Catalunya, un compatriota nostre pel cor».

* * *

Quan Portugal perdia ls dos gloriosos lusofils Wilhelm Storck i Henri Faure, sorgeix, inspirat pel mateix amor intensissim, aquest apostol de Catalunya, el jove professor Ribera i Rovira, que fa poc visità Lisboa, ont hi féu algunes notables conferencies literaries, historiques i economiques.

L'aprenentatge literari den Ribera i Rovira començà per un drama en vers, en tres actes, *Sense llei*, que fou representat a Barcelona, malgrat els seus setze anys. Restà inedit aquest

primer ensaig, ni l seu autor pensa arrencar-lo del llim dels primers tanteigs. En la vida periodistica hi entrà també molt jove, pera fixar l'estil viu i facil i pera interessar-se en la crítica de les qüestions i interessos contemporanis. La premsa catalana, fòra la curta colaboració del malhaurat i volgudissim deixeble Teixeira Bastos, mai havia dedicat poca ni molta preferencia als assumptes lusitans: per això les croniques del jove lusofil, profuses i notables, escampades per *La Renaixensa* i després per *La Veu de Catalunya*, ont hi encetà ls seus estudis sobre Portugal, foren optimament rebudes pels catalans, que van veure en elles una revelació esplendent de l'ignorada cultura portuguesa.

Com li nasqué en la seva vida mental aquesta passió per la lusofilia? Per una circumstancia natural: en Ribera i Rovira residí alguns anys a Thomar [1] i conegué d'aprop les faisons inconfundibles de l'ànima portuguesa i els seus tipus, costums i geni estetic. A Thomar publicà, en llengua catalana, un llibre de versos, i en el periodic *A Verdade* començà la publicació d'una serie d'articles traduits del català i abans publicats en una revista barcelonina, *Catalunya Artística*, aixamplant-los notablement amb un estudi de la literatura catalana i coordinats baix el titol de *Ligeiro estudo da litteratura e das artes portuguezas contemporaneas*. Al mateix temps tractava assumptes lusofils en el *Diario Universal*, de Madrid.

Després que en Ribera i Rovira retornà a Catalunya, on terminà ls seus estudis juridics,

1) Vegi-s *Portugal Artístic*, en la monografia *El Lusitanisme a Catalunya*.

completant la carrera d'advocat, va afermar-se més en ell la passió per les manifestacions del geni portuguès; en l'Ateneu Barcelonès, el fogar més intens de cultura intelectual de Catalunya, realisà una serie de vuit conferencies, donant a conèixer amb la major amplitut el moviment integral de civilisació portuguesa. Després de les conferencies, publicà, en el decurs de 1904 a 1907, els següents treballs: *Castilho e Garrett,* esplendid opuscul sobre la personalitat d'aquestes dues grans figures literaries; *Uma polemica e um discurso,* que mereix l'especial menció d'esser el primer treball portuguès publicat a Barcelona; *Portugal Artistic,* magnifica monografia sobre l'art lusità; i *Poesia & Prosa,* on, barrejat amb originals valiosos i cançons populars portugueses, se troben trenta-cinc traduccions de poesies dels nostres més ilustres poetes.

Per la seva cultura musical, també en Ribera i Rovira ha promogut a Barcelona concerts de musica portuguesa, essent per altra banda autor de nombroses cançons i peces catalanes, patentisant la nostra tonalitat lusitana, obtenint per aquest motiu exits memorables. Servint aquest ideal, en la majoria dels periodics de Catalunya hi han escampats articles seus sobre coses portugueses que molt i sempre ns honren.

La seva iniciativa anà encara més lluny, conseguint pels seus continuats esforços que a Barcelona s creessin les catedres de Llengua, Historia i Literatura portugueses, obra meritoria de una entitat cultissima, els «Estudis Universitaris Catalans», les primeres d'Espanya, la qual regencia li fou condignament confiada.

El coneixement de la vida portuguesa portà l seu geni observador a trobar les relacions morals

i socials amb la vida politica economica i autonoma de Catalunya; d'aquí la revelació dels tres tipus historics i etnics inconfundibles de Portugal, Castella i Catalunya i la concepció definitiva del problema politic del federalisme peninsular. Aquest problema fonamental pera l futur de la civilisació hispanica, que Henrique Nogueira proposà genialment i que en Pi i Margall demostrà historicament, apareix formulat en la seva expressió definitiva en el llibre IBERISME, en el qual sintetisa la raó etnica i historica d'aquestes tres inextingibles autonomies nacionals.

Està actualment preparant un llibre de les impressions dels seus viatges per Portugal, amb el titol pintoresc, però verdader, *No paiz dos laranjaes* (En el país dels tarongers), i està acabant una colecció de sonets portuguesos traduits al català baix el titol de *Solitarios*, amb un proleg del Comte d'Arnoso. Té en premsa un recull de ensaigs critics *Portugal literari*.

En el seu recent viatge a Portugal fou el principal objectiu den Ribera i Rovira conseguir la participació dels nostres artistes en la V Exposició Internacional d'Art, de Barcelona, cosa que realisà brillantment. Les seves conferencies amb caracter economic, financier, artistic i de confraternitat social i pur patriotisme, despertaren malavolences en alguns elements de Madrid i Barcelona, preocupats amb la *pesadilla* del Regionalisme. Pera evitar qualsevol acte de meticulositat diplomatica tingué en Ribera i Rovira de conferenciar amb el nostre ministre de Negocis Extrangers sobre l sentit de les seves conferencies a Lisboa, garantint que «si en alguns punts abordaren la qüestió politica, fou sols en un punt de vista filosofic, en el terreny exclu-

siu de l'idea, criticant els sistemes unionistes i federalistes que s'han presentat tentant resoldre el problema iberic. En el punt de vista economic, on més s'esplaià per esser el camp practic, considerà Portugal com a productor agricola, i l'Espanya, principalment Catalunya, com a país industrial. Atenent aquesta justa comprensió, va proposar que ls governs i els pobles peninsulars s'interessessin per la mutual prosperitat economica, millorant els tractats de comerç, afavorint l'exportació agricola a Portugal, i sobre tot la colonial, i l'industrial a Espanya, compensant-se així ls dos mercats iberics, facilitant aquesta reciprocitat amb l'establiment a Lisboa d'un centre importador d'articles manufacturats a Catalunya i a Barcelona un centre importador dels productes colonials portuguesos, d'on serien irradiats després per tot Espanya. Baix el punt de vista de la fraternitat literaria, establí a Lisboa un Comitè Catalanofil i a Barcelona un Comitè Lusofil, creà la catedra de Llengua Catalana i posà les bases pera la fundació d'una revista lusitana a Catalunya, colaborada per l'*élite* dels intelectuals portuguesos i catalans»[1].

Pera satisfer els veements desitjos de l'Associació dels Periodistes de Lisboa, en Ribera i Rovira prometé interessar-se pera que l'«Orfeó Català» visiti la capital portuguesa.

El seu entusiasme, enrobustit per la vigorosa jovenesa, ens fan confiar en els resultats fecons de la seva lusofilia.

1) Vegi-s la revista *O Occidente*, número d'Abril de 1907, publicació superiorment dirigida per l'eximi gravador Caetano Alberto.

* * *

Què es l'Iberisme?

El problema politic de la peninsula hispana es sempre *internacional.*

En l'activitat interna de cada Estat, en les lluites dels partits, en les aspiracions i moviments revolucionaris, en les autonomies regionals, irromp el pensament immanent en l'historia d'Hispania desde l'incorporació romana fins l'unificació catolico-imperialista de la Casa d'Austria: apagar per la força totes les diferencies de races i de costums, constituint la gran potencia de la Iberia, o reconèixer les condicions naturals dels separatismes mesologic, antropologic, etnic i historic enfortint-los per una Confederació[1].

Heus-aquí ls dos termes del problema politic permanent.

Ja fou resolt empiricament per tots els elements que s varen apoderar d'Hispania; tots els separatismes naturals foren esborrats per la conquista romana establint l'unificació administrativa de provincies; en la conquista germanica, l'Imperi gotic continua l'unitat imperial romana, essent la ferrenya tirania centralista desmoralisadora l mobil directe de l'invasió dels Arabs, que també mantingueren l'unitat politica d'Espanya baix el Kalifat. En la reconquista neogotica, l'unitat catolica, coadjuvant l'acció continua contra ls Arabs, delira, amb l'establiment de les noves monarquies, per realisar altra vegada

1) Amb el nom d'Hispania (o d'Iberia) comprenem tots els pobles que composen l'unitat geografica peninsular; amb el nom restricte d'Espanya no més els pobles que integren el modern Estat espanyol. — R. R.

l'unitat politica, desprès de presa Granada, caient allavors Espanya baix el ferreny despotisme de la Casa d'Austria, que atrofià totes les energies de la brillant civilisació peninsular.

L'*unitat iberica* es un producte inorganic, imposada a Hispania per dominadors extrangers i subsegüentment per egoismes dinastics.

L'altre cantó del problema s manifestà amb les resistencies indomptables contra ls invasors de l'Hispania: les ciutats de la Lusitania resistiren tenaçment contra les legions romanes; baix l'Imperi gotic, les poblacions, expoliades de les *garanties territorials* per l'*estatut personal,* se mostraren indiferents a la ruína d'aqueix poder extrany, restant quietes davant de l'invasió araba (classes *muzarabes* i *mallaudis).*

Pera la reconquista cristiana, tres nuclis fonamentals lluitaren tenaçment contra l domini unitarista musulmà: la regió lusitana a occident, la regió catalana a orient i la regió asturo-cantabrico-gallega.

Aquests tres fogars esbocen les nacionalitats que s'haurien constituit en la lliberació de l'Hispania si la restauració neo-gotica no pertorbés per les ambicions a l'unitat politica de l'Hispania les quatre monarquies de Lleó, Aragó, Navarra i Castella, que s'invadiren, trairen i s'absorbiren per conquista, herencies i casaments reials fins a fondre-s en l'unitat de Castella.

Aquests nous Estats que s'establiren per la reconquista, degueren el seu impuls social a les poblacions locals, al separatisme vital dels seus Concells, Municipis i Behetries, i subsistiren per les condicions separatistes dels quatre planalts dels Pireneus ont s'establiren. Fou una gran experiencia de sigles ont el principi de l'*unitat*

iberica s realisa en epoques diverses i per medis diferents: administració romana, imperialisme gotic, sentiment catolic, tolerancia araba i reacció defensiva neo-gotica. Quina lliçó resultà d'aquesta secular experiencia? Senzillament que en la peninsula hispanica persisteix el separatisme de la raça i del territori i el nacionalisme en la constitució politica, imposant-se encara en les aspiracions de l'autonomia regionalista.

Es ja temps d'abandonar aqueixa forma de l'*unitat iberica* amb la qual els partits politics s'afronten quan s'incriminen de traidors a la patria, i que per la lliçó de l'historia sols donà runes i ens dugué a la decadencia l'esplendent civilisació peninsular. S'imposa, doncs, permanentment aqueix separatisme, que s troba en les condicions territorials i etnologiques.

Escrigué Herder, en la seva *Filosofia de l'Historia:* «Les linies de les montanyes i els rius que baixen dels seus cims formen el dibuix de l'historia de l'home i de les seves revolucions». Cap país com l'Hispania comprova aquesta concepció mesologica.

L'Hispania, separada de l'Europa per l'istme montanyós dels Pireneus, per la seva situació, girada cap a l'Africa i cap a l'Atlantic, presenta dos aspectes que s reflecteixen en les seves races i en la seva historia. Així, se destaquen dues Espanyes: una Espanya oriental, que en la seva part sud es un poc africana pel clima, i on les races africanes, Berebers i Moros s'establiren baix el domini dels Arabs; i una Espanya occidental, oberta a l'Atlantic, duta a l'explotació de les seves illes, al descobriment de l'America boreal, tropical i austral, al reconeixement de les costes africanes fins a vorejar el Cap de les Tem-

pestes, realisant la circumnavegació del globe.

En l'Historia, aquestes dues Espanyes se defineixen en els dos pobles, l'Iber i el Lusità, que en les seves transformacions socials arribaren a les dues unitats politiques: Espanyols i Portuguesos.

El caracter inconfundible dels dos pobles peninsulars va accentuar-se diferentment en l'Historia: l'isolament del geni espanyol o iberic, apoiat en l'esperit religiós que actuà en la lliberació del domini dels Arabs, continuà exercint-se amb relació a la marxa general d'Europa, quan l'Espanya dominà l'Italia i Flandes; el geni cosmopolita dels Portuguesos empenyé aquest poble als grans descobriments i a les vastes colonisacions que conserva per la seva tendencia afectiva. Ja Silvio Italico deia en la seva epopeia de les *Puniques* que «els Pireneus mantenen l'eterna diversificació entre aquests dos grans pobles».

I era, en efecte, un gran poble, el lusità, que comprenia tota la vessant oest, tota la Galicia, tota l'Extremadura castellana, de la Betica a l'Andalusia, a més de la regió confinada entre l Douro i el Guadiana.

Quan el poeta cristià Prudenci parla dels pobles hispanics als quals l'Edicte d'Antoní concedia poder-se casar amb dònes romanes, els representa pels seus rius, aquells que estan a les vores del Tejo auriflu, i els que estan banyats per l'Ebre grandiós. Són realment els rius de les dues inconfundibles vessants.

Als que afirmen que Portugal no té fronteres que l separin d'Espanya (iberica) transcriurem com a prova en contrari aquest testimoni extret del plan estrategic d'una invasió espanyola en

aquest país: «El costat oriental de Portugal està essencialment format per les tres valls del Douro, Tejo i Guadiana, resultant una frontera forta per naturalesa; perquè ls sistemes paralels de montanyes que separen les mentades valls se lliguen amb ramals asperrims, i gairebé tota la regió fronteriça es molt dificultosa pera operacions militars».

Les fronteres actuals de Portugal: Pontevedra i Orense (N.), Zamora, Salamanca, Badajoz i Huelva (E.), són paísos que pertengueren a la primitiva *unitat lusitana* o pre-strabonica. En Pi i Margall, en el seu iluminós estudi *Las Nacionalidades,* reconeix la nacionalitat portuguesa de formació més logica que cap altra peninsular. En la seva justa idea del principi federatiu, en Pi i Margall fou naturalment portat a determinar el separatisme politic contornejant novament els petits Estats esboçats en les epoques araba i neo-gotica.

Es una fragmentació excessiva.

I havent la reconstitució de la nacionalitat portuguesa (reviviscencia del lusisme) quedat limitada a la petita regió del Minho fins l'Algarve, la seva exigüitat territorial mal se podria equilibrar en un pacte federatiu amb la nacionalitat hispano-iberica, cinc vegades més gran.

Aquest problema així plantejat tornava la federació hispanica un pas calculat cap a l'*unificació iberica,* que podria esser capciosament feta amb un casament dinastic, o irreflectidament per la democracia.

Contra la forma vaga de l'idea federalista ve la nitidesa de les aspiracions separatistes a determinar el just equilibri en que asseuran els Estats autonoms peninsulars en les seves tres

nacionalitats organiques: a ponent la Galaico-portuguesa, al centre la Castellana, i a llevant la Catalana. «Tres pobles diversificats, tres diferencies etniques accentuadissimes en l'unitat geografica, tres pobles amb fesomia propria, amb idioma, costums i estat juridic peculiars», com observa superiorment l'ilustre autor d'IBERISME.

Es principalment en la resistencia contra l domini arab que s revelaren aquestes tres unitats nacionals, del sigle VII al sigle IX, abans d'establir-se les monarquies del sigle XII. Veiem el quadro d'aquests tres centres de la restauració i reconquesta del sol hispanic.

Segons la *Cronica* del moro Rasis (trad. de Gayangos, *Memorias de la Real Academia*, volum VIII, pag. 93), la població de la gent occidental de la Peninsula *era la més irrequieta* baix el jou d'Abderrhamen I, el qual amb el seu furor va sotmetre la gent de Beja, Evora, Santarem, Lisboa i tot l'Algarve. Aquesta expedició ferotge, feta l'any de 763 a 764, fou motivada per l'auxili que aquestes poblacions indigenes *propriament lusitanes* donaren al capdill Alalà-ben-Magarit, qui, com diu Simonet (*Historia de los Muzárabes*, pag. 250), «quasi bé va posar en perill el nou imperi arab».

Aquesta població occidental, amb el mateix procediment, va combatre Roma auxiliant Sertorius. Foren violentes les revoltes de Merida, i, gracies an aquesta vitalitat de la raça lusa, el domini dels Arabs no passà més enllà de Villa de Feira i apenes féu rapides incursions a Galicia. El territori portucalense, així lliberat pels lusitans del sud, mantingué les condicions pera reivindicar la seva autonomia de l'absorció asturo-lleonesa, constituint en el sigle XII la Nació Portuguesa.

Per aquí s veu el caracter resistent i persistent de la raça lusitana, que, sense auxili dels reis lleonesos, lluitava per la seva independencia, essent, com refereix el cronista arab, *la més irrequieta gent* de la part occidental de l'Hispania.

En les divisions eclesiastiques de la Lusitania, en 780, que existeixen en el Codix Ovetense, de l'Escorial, s'enumeren les següents sèus: Emerita, Pace, Olisipona, Ossonoba, Egitana, Conimbria, Beseo, Lamego, Calahria, Salmantica, Abelo, Ebbora, Caurio; i en la regió de la Galecia, Bracara, Dumio i Portucale. Dos arquebisbats divideixen el nou territori, el de Merida (Lusitania) i el de Braga (Galecia), en el qual hi entra Portucale.

No fou el territori portuguès repoblat per colonies d'asturo-lleonesos, com pretén Alexandre Herculano, ni l'autonomia de Portugal fou obra exclusiva del comte D. Henrique i el seu fill D. Affonso Henriques.

Després de les lluites contra ls sarrains en la regió oest peninsular, ve desseguida la *Restauració pirenenca* de la republica montanyesa de Catalunya, que precedí en l'Historia a la resistencia gotica d'Asturies. El primer cronista cristià Isidor Menor *el Pacense* (Bejense) i els cronistes arabs, esmenten grans combats en les montanyes del nord i llevant dels Pireneus, ont els capdills arabs se trobaven personalment comanant els llurs exèrcits. Però, malgrat aquest brau esforç, els Estats pirenencs (formats de les antigues tribus iberiques i dels pobles que sels agregaren després) reconquistaren als Arabs part de Vasconia, Aragó, Navarra, Catalunya, Valencia, Murcia i les Balears. Fundaren

una monarquia o unificació politica d'una forma moderadament absoluta i sense lluites dinastiques.

Sense aquesta reconquista, que féu deturar l'avenç dels Arabs, la reconquista irradiant del fogar Asturo-cantabric no hauria pogut esser efectuada amb tant èxit.

La *Restauració Asturo-cantabrica* començà més tard que les dues referides. Al tancar la Cronica en 754, encara el Pacense no parla de l'alçament d'Asturies i Cantabria; tampoc els cronistes arabs (citats per Conde) parlen dels asturo-cantabris fins l'any 765, quan narren els combats amb els Estats pirenencs. Els cronistes cristians del sigle IX diuen revoltosos als bascs.

Per tant, els nous regnes d'Asturies, Cantabria i Galicia se formaren perquè ls arabs invasors foren distrets i fins compromesos amb els grans combats de la gent irrequieta de la regió occidental lusitana i de la republica montanyenca de Catalunya. L'Estat dels Asturo-cantabrics va evidenciar-se i imposar-se pel més audaç absolutisme monarquic, donant l'espectacle odiós de crims i usurpacions dinastiques, absorbint les varies corones amb l'objectiu de refer l'unitat imperial gotica, que s realisà per la junció d'Asturies i Lleó a Castella, qui, per fi, també va incorporar-se l'Aragó a darreries del sigle XV.

Es d'aquest moment historic endavant que l'imperialisme *castellà* s'agreuja amb l'entrada d'un princep alemany en la familia reial, perdent Catalunya la seva autonomia i conseqüentment Portugal, en 1580. D'aquest unitarisme *iberic* esdevingué la decadencia mental, economica i moral de l'Hispania, destruint-li o impossibilitant-li l lliure espanciment de les seves energies locals i de raça.

Quan per l'excisió de la Casa d'Austria per la politica francesa, Portugal restaurà la seva autonomia nacional, es verament digne de consideració l fet d'esser la revolució autonomista de Catalunya la cosa que més contribuí a l'èxit de la nostra Revolució de 1640. Això revela la fibra que relaciona ls dos nacionalismes occidental i oriental, pera mantenir en just equilibri aqueix nacionalisme central que com un polip extrany aspira sempre a una absurda unificació iberica, en el fons particularment castellana.

La politica cientifica i general, que es verament la politica ques destaca dels empirismes governamentals, ha de reconèixer els antecedents historics i disciplinar en un conjunt social aqueixes energies persistents. *Catalunya, Castella* i *Portugal* accentuaren la llur individualitat etnica, destruint l'unitat de l'Imperi arab a la Peninsula, expulsant els sarrains i constituint-se en Estats lliures.

Avui s'ha de destruir pera sempre més la falsa orientació amb vistes a l'unitat iberica, fundant aquests tres organismes inconfundibles una Confederació conscient, racional, historica i democratica, de les tres imperescibles nacionalitats peninsulars.

I el patriota definidor i propulsor de l'hermós ideal federatiu, el jove autor d'IBERISME, que, com li diu el gran poeta català Joan Maragall, «per son amor a uns i a altres ha fet brollar tant grans i trascendentals amors», beneït sigui!

THEOPHILO BRAGA

Lisboa, 1907.

I

PORTUGAL I CATALUNYA

Ja fa molts anys — llargs anys de promeses — que una corrent aconhortadora va i ve d'un indret a l'altre de la nostra terra portant aires, cançons, usatges forasters que s'han arrelat a Catalunya fondament, perquè barrejades amb els aires, amb les cançons i amb els usatges hi venien tendres remembrances de germans nostres allunyats per les renyines d'un inquietador veinatge. Era l'ànima somniadora de Lusitania que sentia un desig vivissim d'abraçar, desprès de l'ausencia, l'ànima catalana, i recordar-li, al veure-la enguniejada, que potser avui li podria agrair l'esforç patriotic que, a l'esclatar omnipotent pels memorables jorns del 1640, féu d'un poble esclau, un poble lliure, féu d'un poble tiranisat pels mateixos butxins de Flandes, un poble d'homes lliures, continuador d'una historia immortal.

S'han abraçat, per fi, les dues ànimes. Tots sentim el goig benhaurat de la germanivola abraçada: d'ella n germinen llevors i en creixen branquillons que ja floreixen i donen fruit, amo-

rosissim fruit d'un beneït maridatge: Catalunya s'ha encisat amb la parla de la dolça Lusitania, i, pera entendre-s millor en l'avenir, la vol apendre, creant catedres d'Estudis Portuguesos, en les quals, a més de la Llengua, s'hi ensenyarà Historia i Literatura. Això es una gran alegria, es un entusiasme i es una esperança: la llevor del Lusitanisme, sortosament pera goig de tots, —pobles atlantics i pobles mediterranis,—poncella i grana abundosament en terres de Catalunya.

La benemerita entitat «Estudis Universitaris Catalans», ajudada per prestigioses associacions com el simpatic «Centre Autonomista de Dependents del Comerç y de l'Industria», ha recullit falagueramente la patriotica iniciativa de là fundació a Barcelona de dues catedres de Llengua, Historia i Literatura portugueses, pera que així se soldés aquesta fraternal aliança tant bellament relligada entre Portugal i Catalunya, aliança segellada per una intensa amistat literaria que esdevindrà certament en íntimes relacions politiques i economiques. Es una gran obra aquesta que m porta el convenciment de la realisació d'una savia i provident orientació en la politica peninsular, de resultats admirables en l'avenir; es una obra de seny i de sentit practic, reparadora d'una injusticia incalificable i que desfarà l treball d'indiferentisme que, amb Portugal i durant sigles, laboraren odiosament les Castelles.

L'avenç del Lusitanisme portarà una més gran afició a ser coneguda Catalunya a Portugal. Presentment els catalans gaudim a Lusitania d'una especialissima consideració, que ja voldrien per ells els demés pobles d'Espanya. El

treball, el progrés, la riquesa, el seny, el geni de Catalunya s'han imposat brillantment en terres lusitanes, i el nostre més gran triomf—ben nostre, llegitim orgull patriotic — ha sigut l'idea, extesa a Portugal, d'una Catalunya rica i plena al costat d'una Espanya revellida i impotenta, l'Espanya dels *toreros*, de las *chulas*, del *género chico*, de les miserrimes regions fronterices; l'unica Espanya que coneixien els lusitans abans de l'afirmació valenta que féu Catalunya de la seva personalitat autonoma en aquell país. I coronació d'aquest hermós triomf es la veritat evident a Portugal de que *espanyol* i *català* no són pas, sortosament, mots sinonims.

De la germanor intelectual entre ls pobles n'esdevé sempre una major i més activa comunitat politica i economica. Les relacions literaries i artistiques són l'avant-veu de les relacions politiques i economiques. Portugal es una força existent en el concert de les nacions peninsulars: Catalunya es una força latent amb iniciativa formidable; Portugal es un país agricola, Catalunya es un país industrial: un i altre poden compensar-se les necessitats mutuals. Pobles que s coneguеren per la labor incessant dels llurs literats i artistes; pobles que s'estudiaren i se comprengueren, germanor d'esperit tant intensa, fou després fecondissim terrer ont hi germinaren les més potentes empreses politiques, les més riques empreses del comerç i de l'industria.

Portugal i Catalunya, que en l'historia llur s'han trobat germans en circumstancies d'heroics desconorts o excelses prosperitats; Portugal i Catalunya, que tingueren tant identics destins en les civilisadores gestes de l'Edat Mitjana, passejant, més tard, el primer a l'ombra de

les invictes Quines, pels occeans entenebrats i per les Indies quimeriques, una civilisació esplendenta i un valor de gegants; i escampant la segona l'avenç admirable de la seva cultura i de la seva omnipotencia per les gents mediterranies, que veneraven o temien l'epic penó de les Barres; Portugal i Catalunya, rei i regina dels mars en epoques creadores de poemes immortals; amics i aliats en l'infortuni els qui foren emuls poderosos en la grandesa; pobles braus i magnanims i germans... després d'una inexplicable ausencia de sigles, s'han trobat i s'han reconegut, donant-se una abraçada enternidora i fecondanta cap als començaments de l'Edat contemporania, en la lluminosa aubada del sigle XX!

Jo no sé pas qui fou l'apostol; jo no sé pas qui fou el guia. Jo no més sé contemplar extasiat, desde ls cims fredorencs del Montseny i d'Estrella, com els cels blaus dels dos pobles peninsulars se confonen hermosament, prenent unes brillants tonalitats d'esperança; jo no més veig la blavor sobirana com s'escampa sense horitzons, cobricelant les patries augustes d'Auzies March i de Camões; jo sols sento que s parlen amorosament i juren emmaridar-se; jo sols escolto vora les riberes del Mondego remors epitalamiques, cançons nades a redós de les boscuries pirenenques i vora les riberes del Llobregat, tonades que aprenguí en les terres luxuriantes de Traz-os-Montes; i unes cançons i altres se barregen harmoniosament i semblen eixides d'una mateixa mare patria.

Daten del 1900 aquestes corrents d'enfortidora simpatia que uneix els dos pobles peninsulars, i desde allavors ençà es cada vegada més energica i consoladora la campanya empresa

aquí i allí pera tornar més profitosa i fonda aquella simpatia Un treball constant i raonat de propaganda ha tornat els catalans coneixedors de les coses portugueses i els ha afermat aquesta veritat certa i dolorosa: Catalunya vivia injustament allunyada de Portugal i tenia una falsa creença d'aquell poble atlantic.

Presentment s'ha coronat l'obra de germanor amb la fundació de les catedres d'Estudis Portuguesos. No vull deturar-me en considerar l'alta trascendencia politica i economica que aquest fet vol dir pera l'avenir de Portugal i de Catalunya; la trascendencia politica neix de considerar la decisiva influencia que una íntima *entente* catalano-portuguesa exercirà sobre ls destins de l'Hispania, fent realitat el somni de l'unió dels pobles peninsulars; unió politica que ls respectés la propria autonomia. Catalunya serà l'iniciadora d'aquesta obra colossal; prescindirà del rezel i de la passivitat de Castella, unint-se esperitualment, avui, amb Portugal, pera esser demà l'impulsadora de la definitiva remodelació de l'Hispania. La trascendencia economica ns la demostren l'Inglaterra, la França, l'Alemanya i l'Italia, països que ns han precedit en la campanya de propaganda lusitanista; trascendencia economica que ns la comproven, ademés, les estadistiques comercials quan ens diuen l'importancia del comerç luso-espanyol, afavorit tant sols per les facilitats de veinatge. I, cas extrany: Catalunya, que a Portugal es coneguda i estimada, es de les regions espanyoles potser la que menys s'aprofita d'aquell trafec comercial.

L'Inglaterra té avui l'hegemonia comercial a Lusitania. L'esperit inglès, prolixes raons politiques i l'esforç individual, han donat aquesta

preferencia a la Gran Bretanya. Si l'influencia politica inglesa es tradicional a Portugal, l'influencia comercial es ben moderna. Els estudis de lusofilia realisats per eminents literats inglesos que no consideraren aquell país tant despectivament com l'ironista Lord Byron quan deia:

Nação impando de ignorancia e orgulho...

han sigut causa primera de l'hegemonia del comerç portuguès de que disfruta, fa més de mig sigle, l'activa Albion. Els treballs dels viatgers inglesos, turistes, excentrics, estudiosos, prepararen la corrent actual d'excelents relacions economiques i literaries. M. Prestage es un notable lusofil que fa costat als coratjosos fundadors de les aules londines d'estudis lusitans i als creadors de la Cambra de Comerç anglo-portuguesa.

A França encara han sigut més sorprenents els resultats. Un home meravellós, Napoleon Bonaparte, féu obligatoria, en totes les escoles franceses, l'ensenyança de l'Historia de Portugal, que ell ne deia «una escola d'heroisme». Les freqüents lluites peninsulars del passat sigle, les sagnantes jornades miguelistes principalment, portaren a França un nombrós estol d'intelectuals portuguesos que emprengueren amb acert una campanya rehabilitatoria. Més tard els escriptors Eça de Queiroz, Xavier de Carvalho, Almada Negreiros, Silva Lisboa i altres, propugnaren per la reivindicació del bon nom de Portugal, tant mal parat a França. Vingueren després els treballs de lusofils tant eminents com M. Faure i M. Maxime Formont, i l'ensenyança del portuguès fou obligatoria a les esco-

les colonials i comercials, s'obriren a París noves avingudes i bulevards amb el nom de portuguesos ilustres, s'erigí l monument a Camões i començaren a publicar-se revistes lusitanistes i a sovintejar les anades dels sobirans de Portugal a la capital francesa. Allavores aparegué, sota la protecció del Govern de la Republica i del rei D. Carles I, la benemerita «Société d'Études Portugaises», i les darreres estadistiques diuen que l'exportació francesa a Portugal ha augmentat en dèu anys en més de 25 milions de francs.

Alemanya vivia, respecte del poble portuguès, en un aillament complet, fins que aparegué l'insigne lusofil Dr. Wilhem Storck, qui amb tot l'entusiasme emprengué una valenta campanya lusitanista, traduí Camões, divulgà l'art i la literatura portuguesa contemporania i establí cursos pera l'ensenyança d'aquestes materies, ajudat per l'eminent lusofila Carolina Michäelis de Vasconcellos, contribuint així a l'establiment de fermes corrents economiques i a una diligent comunicació entre ls dos paísos europeus.

Lo mateix succeí a Italia. Fou precursor de les coralissimes relacions actuals un sacerdot infadigable, Prospero Peragallo, qui comprengué la trascendencia de la fraternitat intellectual que sempre es font abundant de prosperitats pels pobles, i començà a Lisboa laborant en la seva meritoria obra de lusofilia, que ha prosseguit ardidament desde Genova. Per altra banda, l'eximi pan-romanista napolità Antonio Padula inicià una campanya més eficaç amb la fundació de la «Società Luigi di Camoens», pera la difusió dels estudis portuguesos per l'Italia, societat establerta a Napols.

Suecia coneix més Portugal que la mateixa Espanya, nació veína, i mai hem tingut nosaltres un lusofil de l'alçada del Dr. Göran Björkman.

Un indiferentisme incalificable allunya ls espanyols dels portuguesos: mai han existit a Espanya manifestades corrents d'aficions lusitanistes. Lo que han dit i escrit de nosaltres Melo, Herculano, Oliveira Martins, Piuheiro Chagas, Nogueira, Alves Mendes y Rodrigues Sampaio, no ha sigut mai correspost, ni per galanteria ni per reconeixement, per cap escriptor espanyol, fins ni per aquells que pomposament s'han anomenat, o s'han deixat anomenar, lusofils.

I, amb tot, la politica dels dos Estats peninsulars hauria de compenetrar-se: el passat, el present i el futur lliga aquests pobles estretament malgrat totes les malvolences propries i estranyes, exigint-nos una íntima clarividencia reconèixer que estan cridats a grans coses si saben i volen aprofitar la seva situació geografica i les seves afinitats etniques.

II

GERMANOR HISTORICA

En l'historia dels dos pobles extrems peninsulars s'hi reflecta ben manifestada la germanor que ls ha aplegat al travers dels infortunis i de les grandeses, i aquesta mateixa germanor fa més evident encara l'antagonisme luso-castellà, que, pel malentès resultat de l'absorbent hegemonia de les Castelles,—atentes no més a esborrar la fesomia propria de les nacionalitats hispaniques,—donaren en anomenar tradicionalment antagonisme luso-espanyol.

Catalunya, si ha sigut durant llargs sigles oblidada de Lusitania, no l'ha dut a l'oblit l'avorriment dels portuguesos: quan aquests giraren, irats, el rostre al govern tirà de Felip IV; quan aquests llençaren a la faç endurida del nefast Comte-Duc la manopla del Mestre d'Avís, encara amb els vestigis de la sang gloriosa que D. Joan I derramà en l'epica jornada d'Aljubarrota, Catalunya, generosa i gran, l'ajudà en l'empresa i conquesta de la seva independencia; i si ells ens donaren un Mello pera cronista de la nostra revolta, nosaltres els férem una revolta

pera donar-los la llibertat i l'autonomia: la sang sofridora i gloriosa dels catalans del 1639, si no ns tragué de l'esclavatge, donà l'independencia a germans nostres que patien el jou que ns endogalava. Retreiem-los aquest deute an els lusitans: si mai per mai vingués un altre despota, un altre tirà, un altre Comte-Duc a escampar dol i runes per la terra catalana, nostres germans de l'Atlantic haurien de fer per nosaltres lo que feren per ells els habitants de les platges mediterranies en temps d'engunies i de proves. Mai ens ha allunyat la rancunia, a catalans i portuguesos; les Castelles foren les nostres fronteres irreductibles, i per això ells mai giraren un esguard amic cap a Llevant, i per això nosaltres mai somriguerem afectuosos cap a Ponent: temiem topar-nos, uns i altres, amb la rialla burleta i infeconda dels habitants del Centre miserrim. S'havien endormiscat les dues ànimes germanes; feien sa via emprenedora, ells, més sortosos, amb l'orgull d'un poble lliure que veu i gaudeix els fruits del seu treball; nosaltres, menys afortunats, treballant amb tot el cor i amb tota la fe pera esborrar la fita que — podent ser amorosa esdevingué signe d'ignominia — ens uniformisa, que ns iguala, — gents tant diferentes en mentalitat i en energia, — restant fins avui, que feliçment ens redrecem, formant part d'un tot que sen diu Espanya, havent perdut aixi la nostra personalitat. Aquest uniformisme, aquesta igualtat, obra enrunadora d'una taleia constant centralista, es la causa principalissima de l'oblit entre Portugal i Catalunya.

D'ençà que Catalunya s'ha desatès dels preconceptes que tres sigles de jou ominós i d'indiferencia incalificable li havien infiltrat en la

seva propria conciencia adormida; d'ençà que la seva personalitat se dibuixa ferma i uns quants esperits iniciats — poquets infeliçment — feren, o tracten de fer del problema català, qüestió internacional, Portugal i Catalunya s'han trobat i s'han donat una estreta abraçada per damunt de les planures castellanes.

—Nosaltres també hi volem cabre en aquesta abraçada germanivola, — me deia un dia l mestre D. Francisco Giner de los Ríos, increpantme amistosament.

Entreu-hi, entreu-hi: no us en treiem pas. Però veniu-hi de bona fe, castellans, com a germans nostres estimadissims, no pas amb aires d'hereu, sinó amb un afecte igualador. Entreuhi pera esser un de tants, i abandoneu pera sempre més el vostre inveterat desig d'hegemonia. No oblideu mai la veritat historica: «Nosaltres som, al menys, tant com vosaltres», car així parlaven els reis catalans als pobles extrangers.

D'aquesta manera sigueu-hi benvinguts, germans, en la gran abraçada.

Jo, que he recorregut persistentment, d'un indret a l'altre, la Peninsula, amb l'esperança de lligar voluntats i sembrant arreu la germanor, m'he convençut de l'existencia de tres pobles hispanics perfectament caracterisats i que ha de ser el fonament d'una savia politica de fraternitat, de comunitat d'interessos, que, lligant-los amorosament, els respecti íntegres les seves propries personalitats, establint l'equilibri i la pau entre portuguesos, castellans i catalans, anomenats hispans en el regim d'una federació o un imperi Aquest estudi i aquest coneixement que posseeixo de l'Hispania han arrelat en el meu

esperit una mena de prevenció justificada contra Castella i els seus governs. L'aillament dels portuguesos es estat obra seva, obra disolvent i rencuniosa.

Portugal i Catalunya han viscut extranys molts sigles per causa de la politica castellana, que ha llençat contra aquell poble atlantic afronts i malvolences. Per això avui, que fem camí junts, portuguesos i catalans, tornem a continuar una historia fraternal abandonada desde l temps dels Olivares i que té pagines tant belles com la de la nostra regina Isabel d'Aragó, l'inefable regina santa dels lusitans, que, a més d'oferir-los un meravellós exemple de virtut, féu del seu espòs un gran rei que les croniques glorifiquen amb el nom de D. Dionís, el llaurador, el savi, el poeta, el music, el bondadôs i el just. Historia fraternal que ns recorda l'estimat i malaventurat Pere IV; historia d'una hermosa comunitat d'idees, d'aspiracions, de glories i d'infortunis.

Portuguesos i catalans, units pels vincles de l'amistat i d'una nivelladora i noble politica, són els arbitres dels destins de l'Iberia: per això ns convé estrènyer l'abraçada que ns ofereixen, per això ls convé estrènyer l'abraçada que ls oferim.

Les relacions literaries i artistiques fecondament començades ja fa alguns anys[1], han acostat

---

1) Abans de l'iniciament dels meus treballs de lusofilia sols coneixia, com efecte de germanor catalano-portuguesa, la colaboració dels poetes Pelai Briz, Agna de Valldaura, Pere Clapés i Artur Masriera (*Album Litterario commemorativo do III Centenario de Luiz de Camões,* Lisboa, 10 de Juny de 1880). En Víctor Balaguer era conegut a Portugal. Més tard, en

Portugal i Catalunya i han esdevingut coralissimes i mutuals corrents de fonda i sincera simpatia. Una persistent campanya lusitanista ns ha apropat el poble portuguès i ens-e l'ha fet conegut; i així mateix una patriotica campanya catalanista a Portugal ha fet respectada i estimada en aquell país la nostra Catalunya. Llibres, diaris, conferencies, croniques, tot un davassall de treball de propaganda ha assaonat el terrer i ha fet germinar la llevor, la bona i esperançadora llevor de l'amistat luso-catalana. Avui tenim aquí bons amics de Portugal, i allà bons amics de Catalunya.

Hem vençut l'indiferencia de tres sigles, l'odi castellà, la repugnancia portuguesa, l'ignorancia catalana, i ja podem respirar lliurement barrejades, unes i altres, les retornadores mestralades atlantiques i mediterranies. Això constitueix una gran obra, una trascendental obra patriotica i de cultura.

I excelsa coronació d'aquesta hermosa, gran i trascendental obra patriotica i de cultura es l'empresa benemerita dels mai prou lloats «Estudis Universitaris Catalans», al fundar a Barcelona catedres pera l'ensenyança de la Llengua, de l'Historia i de la Literatura portugueses.

La fundació d'aquestes ensenyances constitueix una gloria llegítima pera Catalunya: mai aquests estudis s'havien ensenyat a Espanya, ni en l'epoca esplendenta de les descobertes maritimes, en el regnat de D. Manel I, ni en el sigle dels *quinhentistas*, ni en temps de la dominació

Francesc Matheu i en Miquel S. Oliver, en el llibre *In Memoriam*, traduiren un sonet d'Anthero de Quental.

dels Felips, ni quan la governació de Pombal, ni a l'escriure Herculano la monumental *Historia* de l'Iberia.

Avui som els catalans qui aprenem el portuguès pera conèixer i admirar Portugal parlant-li en son propri idioma, pera fer literatura, fer art, fer comerç en portuguès; demà seran els lusitans els que apendran la nostra parla i ens hi vindran a parlar, coneixent i admirant en català Catalunya[1]. Oh! Tant-de-bò que ns haguessin tractát sempre en català les Castelles!

I tinc l'hermosa esperança de que, així com un temps Camões i Gil Vicente escrigueren en castellà, donant un soperb exemple de cultura, encara oirem la nostra parla, «la millor perquè es la nostra», festejada a les vores del Tejo o per les encontrades del Minho.

1) En el «Real Instituto», de Lisboa, s'ha creat una catedra de Llengua Catalana, baix la regencia de compatrici D. Manel Ribas, per iniciativa del «Comit. Catalanophilo», format per les més eminents individua litats literaries de Portugal.

III

EL CATALANISME A PORTUGAL

Per la via estreta i enguniosa de les reivindicacions nacionalistes hi avença triomfalment, sobiranament, el Catalanisme.

La volada potenta i enlairada que ha pres el nostre moviment politic, l'admirable orientació que se li ha donat i la percepció clara que tots tenim — com una evident sintesi — de la finalitat anyorada, es una sorprenent demostració de la tenacitat del nostre poble, de l'eficacia de la seva acció i de la bondat de les seves aspiracions: solament són efimeres les commocions originades per causes injustes.

El moviment nat en la conciencia d'un poble se fa perdurable, es just i es triomfador.

Si l desvetllament de la conciencia nacional catalana ha estat un fet d'una espontanitat meravellosa, l'internacionalisació del moviment politic de Catalunya es obra personal, obra d'escullits, ardits lluitadors que preparen l'ambient mundial que ha d'esser la definitiva consagració de l'assoliment de les nostres esperances.

Estem en epoca activissima de lluita; s'han

acabat els vidents i els apostols; l'era de les definicions es finida: avui cullim realitats, espigolem després d'una llarga, fadigosa i fructidora sega: després vindrà la nova i la gran sembra.

L'espandiment de la nostra politica es més eficaç en aquells pobles que mantenen amb el nostre corrents tradicionals de germanor i es més dificultosa en aquells altres allunyats de nosaltres per les rencunies o l'indiferencia. Per això ha sigut treballosa la penetració del Catalanisme a Portugal, que, a més de combatre la prevenció dels lusitans,—que de moment el miraven recelosos com a cosa importada d'Espanya, — tenia de desfer l'obra d'indiferentisme de sigles.

—No sen digui d'espanyol,—deia un dia al meu pare l Dr. Amado, el metge predilecte de la Cort portuguesa.—No negui que ho es, però digui-s català, que fa més bon efecte.

Era l'antagonisme luso-espanyol el que dictava la frase incisiva i sincera del metge lusità.

Tot just fa set o vuit anys que a Portugal Catalunya hi entrava vergonyosa, i ja l nom català feia als portuguesos més bon efecte que l'espanyol. En ma casa riallera de Thomar fou on primer se parlà de Catalanisme: allà m'hi arribava la premsa catalana, allà tenia un culte magnificent l'anyorada Catalunya. I com que ns sentien parlar extrany, els portuguesos ens prenien per gent extrangera de l'Hispania, se giraven quan passavem pels carrers, i, com que no ns feien espanyols, mai ens parlaven de *toros*, ni de gallecs, ni de les *casas das meninas:* tota la civilisació que Espanya ha escampat per Portugal en sigles de dominació o d'aliança.

A mitjans de l'any 1900 el meu pare fou soli-

citat pel Concell d'Administració de la «Real Fabrica de Fiação e Tecidos», de Thomar, pera l carrec de Director d'aquest importantissim establiment fabril portuguès. El carrec era de responsabilitat, però l bon nom del meu pare, tingut com un dels millors tecnics industrials de Catalunya, havia decidit als portuguesos a confiar la més gran empresa textil del seu país a un català. Això decidí de la meva vida literaria.

Estudiant de la Facultat de Dret de Barcelona, en plena eclosió intelectual, amb la força dels vint anys, desconeixedor del món i gairebé sense l'atenció reflexiva que arrela l'home al seu terrer, pera acompanyar als meus pares vaig deixar Catalunya, esperançat, sense anyorances, i portant dintre l meu cor el més gran amor a la terra catalana; amor que fou l'ànima de la meva propaganda.

Vaig sortir de Catalunya sense saber ni un borrall del país hospitalari aont anava a fixar la meva residencia. Les ensenyances oficials no m'havien dit res de Lusitania; havia sentit contar epigramatiques narracions sobre l caracter fatxendós i entonat dels portuguesos; però, ben garbellat, després de la lleugera noció geografica, de les noticies carrinclones de l'existencia del famós i quimeric navili *O Terror dos Mares*, del moteig injust de colonia inglesa i d'aquella estupenda i fantasiosa inscripció que certs *soi disants* iberistes — viatgers exploradors de les terres *barbres* de l'occident peninsular — asseguraven haver vist gravada a la culata d'un canonot rovellat i antic, colocat a l'entrada del pont internacional del Minho, que deia: «Se faço fogo, arrazo o mundo!»; ben garbellat, de totes aquestes embusteries, filles de l'animadversió

castellana, de Portugal no més sabia de veritat el nom del poema de l'epic immortal, Camões,— i encara sense saber què volia dir *Os Luziadas:* no m'ho retregui mai el mestre Franquesa i Gomis, — i el sagnant epigrama de Moratín — plena confirmació del tradicional antagonisme luso-castellà — que m quedà de l'aula de Retorica, après amb tot el desvaneixement i gust incisiu d'un madrileny:

Admiróse un portugués, etc.

El meu viatge a Portugal fou tota una odissiaca jornada. Era l meu primer viatge: mai havia traspassat les fites de Catalunya. Aquell infinit itinerari de Barcelona a Lisboa, atravessant la part més ampla d'Espanya i assistint vertiginosament, cinematograficament, a la més caracteristica mudança de costums, creuant les més diverses regions i passant per una serie interminable de comarques riques, miserables, planes, rocoses, luxuriants de vegetació, ermes, exaustes, assaonades, fou la més forta impressió de ma vida, la més intensa emoció, la més educadora i durable.

A Portugal sem revelà tot seguit quina era la tasca que m'era destinada. Davant l'injusticia de l'isolament dels lusitans, de l'allunyament en que vivien els pobles extrems de la peninsula hispanica, la meva obra devia esser de germanor, desvetlladora, de reconeixement, de revelació, i, com empès pel més alt anhel patriotic, vaig iniciar a Portugal la més intensa campanya catalanista i a Catalunya la més voluntariosa obra de lusofilia.

Avui, que reposo i guaito amb serenitat en

rera, somric satisfet del camí avençat — sembrat de flors i espines — i emprenc freturós la llarga via que encara haig de recórrer, si Déu m'ajuda i la voluntat no m manca.

Cap allà al Maig de 1901 publicava unes correspondencies literaries de Lisboa en la popular revista *Catalunya Artistica,* i més endavant un lleuger repas, un estudi sumari de la literatura i de les arts portugueses contemporanies. Eren els meus primers treballs de lusofilia Comprenent l'insuficiencia de la meva propaganda i de la poca vulgarisació dels treballs publicats en un setmanari, vaig inaugurar unes croniques portugueses a *La Renaixensa,* i a l'ensems feia de corresponsal telegrafic del diari català, essent protagonista d'aquelles enutjoses i ridicoles polemiques originades pels telegrames redactats en català que jo enviava de Portugal al periodic, admesos en totes les estacions telegrafiques portugueses i que a Espanya movien tant soroll, essent refusats moltes vegades i retornant-sem amb una observació verinosa que prou coneixia l'esperit que la dictava, malgrat ser-ho en parla extrangera: «Ne pas admis en *dialecte* catalan».

Les croniques publicades a *La Renaixensa* foren ben rebudes, i així m'ho demostrà la carta que l mestre Pin i Soler va escriure-m, — desconeixent-me en absolut personalment, fins ignorant la meva adreça — i que confià a la bona de Déu, essent-li per aquest motiu retornada.

Pera que fos més extensa la vulgarisació i més profitosa aquesta propaganda lusitanista, vaig aprofitar la bona acullida que ls companys de *La Veu de Catalunya* feren als meus articles, i en 4 de Novembre de 1902 publicava la primera *Cronica de Lisboa,* firmada amb el cripto-

nim *Sergio*, en memoria del genial i malaventurat violoncelista lusità d'aquest nom, que feia poc temps morí desgraciadament, deixant-me la seva mort una esfereidora remembrança tragica. Aquestes croniques, publicades profusament durant un periode no interromput de quatre anys, arriben a un centenar, tractant-s'hi totes les qüestions politiques, literaries, artistiques, folkloriques, en fi, tot allò que durant aquesta llarga temporada s'ha fet digne d'esment en el moviment cultural portuguès.

El simpatic diari manresà *La Veritat*, transformat després d'un quant temps de publicació en l'actual *Pla de Bages*, seguia amb tota benevolença la meva carrera literaria, encoratjant-me amb l'aculliment dispensat als meus treballs i amb l'immerescuda transcripció i lloança dels meus estudis dispersos.

Mentres a Catalunya s'anava solidant aquesta germanor portugueso-catalana, de la qual n'era jo l'herald afortunat, a Portugal seguia infadigablement una intensa campanya catalanista. En 1901 va publicar-se a Thomar el meu primer llibre de poesies catalanes, que fou també l primer volum escrit en nostra parla eixit de torculs portuguesos. El llibre fou ben rebut, perquè encapsava ls meus versos catalans amb excerps dels més grans poetes lusitans. Fou allavors que ls portuguesos se fixaren detingudament en l'estudi de l'idioma de Catalunya, fins al punt de çelebrar l'aparició a Portugal d'un llibre català diversos periodics d'aquell país[1] i de reparar-lo

1) Vegi-s els *Diario de Noticias*, *O trinta diabos*, *A Verdade* i *A Voz Publica* d'aquella epoca.

eminents critics. Zacharias d'Aça, en una carta oberta datada l 7 de Desembre de 1901, publicada a *Catalunya Artistica*, afirmava:

«... O catalão conheço-o mui pouco: nunca o ouvi. Acho a sua linguagem harmoniosa, vibrante, musical, e deixe-me dizer-lhe aquelles seus versos da pastora de *Flor de lliri blau;* achoos deliciosos. Aquella

Hermosa pastora
que tens aimadors...

dá-me uma impressão de versos antigos nossos; d'aquelles formosos idylios rusticos da transição dos trovadores para a Renascença. Toda esta poesia peninsular tem um ar de familia no lyrismo que é o caracteristico da raça. E que elle se mantenha isento das influencias do Norte é o meu desejo.»

L'any 1902 vaig dedicar-lo a l'estudi de l'idioma portuguès, familiarisant-me aviat amb els més famosos texts dels més grans escriptors d'aquell país. A mida que profondisava en el coneixement de la cultura portuguesa i intimava amb els seus esperits més escullits, més m'encisaven la literatura i les arts lusitanes, que admirava devotament, fent-me l proposit de divulgar-ho tot a la meva terra.

L'any 1903 fou pera mi d'una lluita extremada. Vaig escriure un extens resum del moviment intelectual portuguès contemporani, en el qual hi anava involucrat un repas suscinte de les lletres i les arts catalanes. Aquest resum, llegit falaguerament, fou publicat en articles setmanals en el periodic federalista thomarense *A Verdade*. El primer de Maig d'aquell any fou dia senyalat

4

pera mi. La Junta de la «Federação das Associações de Classes», de Thomar, volgué que en la sessió solemne d'inauguració parlés del moviment operari i associatiu de Catalunya, presidint l'acte inaugural juntament amb els misantrops doctors Souza i Jacintho, i la poetisa i illustre sociologa Dòna Angelina Vidal. El dia 3 del mateix mes, en la «Real Sociedade Nabantina», deia l'oració necrologica del gran poeta portuguès Vescomte d'Almeida Garrett, les quals mortals despulles se trasladaven aquell dia al Panteó Nacional del soperb cenobi dels Jeronymos, on reposen heroes i reis i hi tenen les tombes Camões, Herculano i João de Deus, astres rutilants de la literatura portuguesa.

Poc temps després, commemorant la sortida d'un cos d'exercit a combatre les gents insubmises dels regulos africans, la banda del regiment d'infanteria 15 executava una marxa militar, *O Expedicionario*, que vaig dedicar als braus soldats que deixaven la patria, i era segurament la primera partitura d'un català executada a Portugal en primera audició. Més endavant vaig ilustrar l'*Historia de Thomar*, del Dr. João M.ª de Souza.

En aquella oportunitat l'industria textil cotonera portuguesa s vegé amenaçada amb el monopoli inglès. Els grans industrials inglesos celebraven amb el ministre d'Hisenda de Portugal demorades conferencies, tractant de demostrar l'atraçament de l'industria nacional, que no responia a les exigencies del propri mercat, fent-se necessari colocar-la al nivell de l'industria extrangera, lo qual se conseguiria forman un sindicat amb capitals inglesos, que acapararia la producció, arruinant axís els industrial

portuguesos. Davant del perill s'uniren els fabricants, protestant de l'arbitrarietat i de l'imposició de la Gran Bretanya, i pera provar el progrés de l'industria textil nacional encarregaren al meu pare—el qual s'havia evidenciat amb la publicació d'alguns estudis tecnics en revistes professionals lusitanes—la fabricació d'un mostruari complet d'articles manufacturats a la Reial Fabrica, com aixís ho féu, demostrant plenament, victoriosament, als delegats inglesos i al ministre portuguès, l'avenç envejable en que estava colocada l'industria textil nacional, que podia competir—segons propria confessió dels extrangers—amb les més avençades de les regions fabrils ingleses, franceses, belgues i alemanyes. El triomf d'un català posà allavors en honrosa evidencia a Catalunya.

El setmanari de Thomar *A Verdade* publicava en aquesta epoca uns estudis juridics meus sobre l divorci i sobre l proxenetisme, estudis que aixecaren grans polemiques—així com un treball critic sobre Oliveira Martins que meresqué ls més veements elogis del notable historiograf Ernesto Loureiro. Un article referent a l'obra literaria del gran poeta Antonio Feliciano de Castilho encengué una cavallerosa controversia amb el seu fill, l'insigne escriptor i home just, el Vescomte Julio de Castilho.

Per exigencies dels meus estudis universitaris tenia d'abandonar de tant en tant els meus treballs de lusofil, venint a Barcelona en epoques d'examens; però aquest constant viatjar me féu coneixedor i enamorat de tota l'Hispania, que recorria d'un indret a l'altre, triant a cada viatge itinerari diferent, estudiant les regions i afermant-sem així la convicció del meu sistema po-

litic, fonament avui de la meva propaganda lusitanista a Catalunya i catalanista a Portugal. Fent estades demorades a totes les grans ciutats peninsulars, resseguint les més tipiques encontrades, convencent-me de la diversitat mesologica i etnica existent a la Peninsula, vaig apendre de conèixer aquesta admirable unitat geografica, i vaig intentar arquitecturar el més soperb i perfecte edifici politic que li fos tota l'esperança del pervindre.

A tota aquesta intensa campanya de germanor intelectual hi mancava un fet concret que fos confirmació dels meus desitjos: l'ocasió sem presentà magnifica en 1902 promovent la primera excursió de turistes portuguesos a Barcelona [1], excursió nombrosa de prop de trescents lusitans, que assistiren a les grans festes de la Mercè. Mai els portuguesos s'havien atrevit a visitar-nos: les excursions que promovien no passaven de Madrid i Sevilla. La vinguda de aquell brillant estol de lusitans — que s'emportaren de la nostra terra un record magnificent — es un fet de gran trascendencia, fet que cada any s'ha vingut repetint amb més o menys exit. Cada tardor simpatiques colles de turistes portuguesos passegen per la nostra ciutat i s'escampen per les seves rodalies, arribant-se alguns fins a Montserrat i altres fins a Mallorca.

D'aquestes excursions n'han devingut patriotiques iniciatives. La visita a la nostra terra ha ratificat els portuguesos en la creença d'una na-

1) Vegin-se ls meus articles publicats pel mes d Setembre d'aquell any en els periodics *O Seculo*, *A Verdade* i altres.

cionalitat que existeix diversificada d'aquesta concepció uniform que abans posseïen erradament de l'Espanya; i ara es el parlament portuguès que m'aculli favorablement el prec de que l'Estat envii a Barcelona arquitectes pensionats pera estudiar el nostre art de construcció, ara són els artistes que volen estudiar els nostres primitius pera arrodonir l'historia de l'art pictoric peninsular, ara proposen la fundació de catedres d'estudis catalans a Lisboa, i continuament s'estableixen noves llaçades de fraternitat que són l'auguri de promeses radioses.

Farà més d'un any que vaig tornar pera llicenciar-me i establir-me aquí definitivament, enduent-men de Portugal grans esperances i deixant-hi íntimes afeccions. Avui me trobo en mig de dos pobles germans, com el feliç parlamentari d'una pau anyorada, d'una germanor verdadera.

Després del meu retorn volguí fer a Catalunya lo que amb tant profit havia realisat a Portugal, i vaig posar-me al davant de ma vella obra iniciada, duent-la pel camí dels entusiasmes. Comprenent que la vulgarisació periodistica era insuficient, vaig pujar a l'Ateneu Barceloní a donar-hi un seguit de conferencies sobre literatura i arts portugueses. L'agraiment dels lusitans—més potser que l'agraiment dels meus patricis—m'encoratjà noblement, i, al veure-m admès de manera tant falaguera per les més cultes academies i societats cientifiques d'aquell país, vaig fer proposit de continuar la germanivola campanya de lusofilia que tant assaonats fruits patriotics venia donant[1]. Les conferencies

---

1) Premiant llargament els meus treballs, portu-

de l'Ateneu foren publicades pera extendre l seu coneixement als nombrosos llegidors de la Biblioteca Popular de «L'Avenç», que aixís han vulgarisat aquells estudis sobre l'historia de l'art portuguès[1].

El volum *Castilho e Garrett*, si no altre merit literari, té l d'esser la primera obra escrita en portuguès editada a Catalunya, i potser a Espanya. Pel Nadal de 1905 sortí dels torculs den Joan Oliva, de Vilanova, el llibre *Poesia & Prosa*, amb les primeres traduccions del portuguès en llengua catalana. En aquest mateix any m'associava en nom de Catalunya a l'homenatge solemnissim que promogué la ciutat de Setubal commemorant la mort de l'immortal satiric Manoel Maria Barbosa du Bocage[2],

---

guesos i catalans m'han distingit amb els següents titols: Cavaller de les Ordres de Santiago i de Sant Jaume de l'Espasa, per carta reial comunicat amb dispensa de drets de mercè; Soci electe de la «Real Academia Portugueza»; Soci i Professor Honorari (unica distinció conferida a un extranger) del «Real Instituto», de Lisboa; Soci Honorari de la «Sociedade João de Deus», d'Abrantes; Membre Honorari de la «Société d'Études Portugaises», de París; Corresponent de la «Sociedade Litteraria Almeida Garrett», de la «Academia de Estudos Livres», de la «Real Sociedade de Geographia»; de la «Sociedade Propaganda de Portugal», de Lisboa; de la «Sociedad Arqueológica», de Tarragona; del «Instituto», de Coimbra; de la «Società Luigi di Camoens», de Nàpols; dels «Estudis Universitaris Catalans», de Barcelona, etc.

1) *Portugal Artistic*, volum 48 de la Biblioteca Popular de «L'Avenç», 1905.

2) Vegi-s *Catalunha a Bocage*, en el numero un de *A nossa homenagem ao insigne poeta setubalense Bocage*. — Imp. Libanio da Silva (Lisboa, 1905).

l'inimitable Elmano Sadino. En Febrer de 1906 enviava un missatge al savi Dr. Theophilo Braga, subscrit pels més eminents literats de Catalunya. Pel Juny del mateix any el «Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Industria» deliberava, a proposta meva, fundar la primera catedra espanyola de Llengua Portuguesa, i en Juliol l'adjuntava a les de Literatura i Historia de Portugal que ls «Estudis Universitaris Catalans» acabaven de fundar seguint la meva iniciativa i ajudant-la patrioticament.

En l'actualitat segueix intensissima la campanya lusitanista a Catalunya. Hi ha projectada la fundació d'una «Societat Catalana d'Estudis Portuguesos» i la creació d'una revista lusitanista.

En la brillant historia d'aquestes amistoses relacions luso-catalanes, tant hermosament relligades, esdevingué un fet d'una trascendencia capital i que constituí l'acte de més gran propaganda catalanista que nosaltres podiem realisar a Portugal: me refereixo als aconteixements de la nit del 25 de Novembre de 1905. Tota la premsa portuguesa, per desacostumada però logica unanimitat, judicà serenament l'atentat, posant-se completament al costat de Catalunya i defensant la raó i la llibertat, victimes d'aquells incalificables atropells. Aquí podria transcriure un per un — cosa per això que no desisteixo de fer algun dia — els nombrosos articles publicats en els periodics portuguesos i que tanta marejada aixecaren entre ls rotatius madrilenys. Però, com a fet eloqüent i que m dóna tota la raó, manifestaré que l'informació d'aquells successos publicada, amb ilustracions i tot, pel *Diario de Noticias*, de Lisboa, féu tant gran sensació entre

la colonia i l'embaixada espanyoles, que l redactor especial d'aquell diari enviat pera esbrinar la veritat d'aquells greus aconteixements rebia, per ordre del seu Director, la comunicació que segueix:

«Amigo e senhor:

»As suas cartas teem causado desagradavel impressão nas regiões officiaes hespanholas. Para evitar qualquer acto violento, como poderia ser a apprehensão das suas cartas no correio hespanhol, rogo-lhe o favor de, emquanto ahi durar esse estado de coisas, m'as endereçar a mim.

»O Secretario da Direcção
»José Rangel de Lima

»Lisboa, 5 dezembro 1905.»

En altres lletres venia detallat el cas que originà tota aquesta prevenció, amb motiu d'un viu incident entre autoritats diplomatiques i consulars espanyoles.

Desde aquella data a Portugal se segueix amb gran interès la marxa del nostre moviment politic, literari i artistic, i especialment la premsa independent i republicana tenen sovint agraïdes i merescudes gentileses pera Catalunya i immerescudes lloances pera mi, que faig — com pintorescament digué un dia, amb aquell ironisme peculiar de tonades nassals i calmoses, en Santiago Rusiñol — unes temporades d'embaixador de Catalunya a Portugal i altres temporades d'embaixador de Portugal a Catalunya.

IV

VORA LA MAR DE LUSITANIA UN DIA...

S'oí un dolcissim cant: era la veu d'un precursor del renaixement català, la veu del *Gaiter del Llobregat,* tota anyoradiça, cantant amorosament un himne a *La Mirada*. Un trovaire lusità s delectà amb aquell amorosissim *olhar* i el vestí amb vistoses vestes portugueses, topant-se per primer cop, desprès de sigles, la *mirada* de Catalunya amb l'*olhar* de Lusitania [1].

Desde aquell benhaurat jorn vora la mar de Lusitania s'hi oí l sò melangiós de tonades catalanes, barrejades fraternalment amb els melangiosos *fados* i amb els alegres *viras*, fins que vingué l jorn d'una gran festa i Catalunya assolí, per part d'aquell poble germà, una consagració sobirana.

---

1 L'illustre poeta portuguès Ramos Coelho traduí fa anys la xamosa poesia del mestre Rubió i Ors titulada *La Mirada*, donant-li l nom de *Olhar*. Segurament aquesta fou la primera poesia catalana traduida al portuguès.

*
* *

El viatger que sortint d'Entroncamento se posés de cara a mar i fes camí cap a la platja de Nazareth,—una platja traidora i una mar remorejanta que ha endolat les senzilles i pobres families de la costa, — trobaria a mig camí, deixant a un costat la solitaria estació de Payalvo, una bifurcació de la carretera reial que s'endinsa per uns terrers montanyosos atapaits de pinedes i olivars, i que de tant en tant es sobtada per la corrent remorosa d'algun torrent que s'esmuny per entre espesses salzeredes.

Altres prefereixen el camí planer i poetic de la *estrada de Santa Cita*, — a l'istiu ombrivol i frescal, a l'hivern arracerat i amb un solei que enamora,—atravessen la Granja Agricola, superiorment dirigida per dos bons amics meus, el Dr. Valle i Dom Luiz de Castro, s'aturen a reposar sots el ronec teulat de la placevola ermita de São Lourenço, s'embadaleixen volent dexifrar l'historic pedró del Bastard, lloc on se trobaren els exercits de D. Joan I i del Conestable Nun'Alvares Pereira, abans de la memorable jornada d'Aljubarrota, i seguint, després, frec a frec de les boniques riberes del Nabão, entren encisats a la vila deliciosa, breçol de Santa Iria, — que un prosaic influient politic convertí en ciutat, traient-li la modesta poesia de vilatge, — bocí de paradís, *oasis* anyorat dels meus amors, amagat reconet d'alegries que la bona fada de la Sort m'escollí per hostatge demorat a Lusitania.

Thomar!

Llavors al viatger se li aixampla l pit i el cor li batega adalerat: sent una alegria tota esperan-

çadora, tota de desitjos, una commoció aconhortadora que fa aixecar els ulls enlaire pera contemplar aqueix cel blavós on parpellegen de nit vies-lactees i ont hi llueixen de dia les avellutades i armonioses vesllums de les aubades i els crepuscles. Oh magnific, ample i confortador cel blau de Lusitania!

I, extatic, contempla l sever castell dels Templers, coronant un turó florit de roses mistiques, i adherida al castell una joia preuadissima de l'art manuelí, una meravella o una exageració, el famós Convent de Christ, rodejat de muralles blanques i grises emmartelades, cobertes de mareselves i amb pitxers de flors damunt cada marlet, jolius capells embaumadors i vistosos que substituiren els capells d'acer dels cavallers del Temple. Més enllà, cap a llevant, la Torra albissima de la Comtesa, la trista Comtesa de Thomar, el seu lloc predilecte de meditació i de consol; la Torra albissima que té l color dels santuaris i els finestrals de presó, i sempre l silenci de les tombes.

Viatger que t veig deturat al llindar de la vileta hermosa, que fixes l'esguard enlaire i el reposes suaument encuriosit damunt les muralles grises i blanques, si veus travessar meditabonda la silueta de la Comtesa, trista, trepitjant les mareselves i flairant distreta les flors, atormentada i atormentadora, doblegant-se com una crisantema, no facis ni un lleu remor: contempla i calla.

A la dreta de Thomar el viatger admira les vores del riu, els barris obrers, l'enorme fabrica reial i les petites masies escampades com colometes blanques ací i allà de les cuidades hortes. Després s'atura a la font de la *rua dos Estaus* i se

distreu amb el va-i-vé de les moces, amb les converses dels soldats i se delecta amb l'aire escaient amb que les aiguadores duen la gerra a la testa, i li ve a la memoria l'hermosissima cançó popular:

> Margarida vai á fonte
> para encher a cantarinha...

I el viatger camina pera conèixer el cor de la vileta i se n'entra per les *varzeas* i se detura davant de l'iglesia de Sant Francesc, que té per atri pintoresc l'enorme plaça vorejada d'eucaliptus gegantins, i a continuació de l'iglesia s fixa amb el quarter d'Infanteria núm. 15, llarg i uniform, que prou deixa veure la fesomia d'un vell convent de franciscans.

En la sala d'armes del quarter, un jorn de festa memorable, vaig esser espectador i actor ensems d'un commovent homenatge a Catalunya.

* * *

Corria fredorenc i emplujat l'hivern de l'any 1902. A casa meva s'hi feien cada nit llargs i animats *serões*. El caracter bondadós de la meva mare i el falaguer del meu pare atreien a la nostra morada una nombrosa colla de bons amics. Les vetlles de casa ls catalans se feren famoses a Thomar.

Una nit, la més íntima de la casa, Dòna Rufina, el més segur i documentat noticiari thomarense, mare de dues noies casadores i d'aficions militaristes, comparegué amb la gran noticia, amb la més gran noticia: — *O illustre senhor Mi-*

nistro da pasta da Guerra, o senhor conselheiro Pimentel Pinto, assignou o decreto devolvendo a Thomar o seu Regimento d'Infantaria 15!

Aquella nit a casa meva s tocà l'himne de la Carta Constitucional, escoltat a peu dret, en honor del benemerit govern regenerador. Pocs moments després la nova era del domini public i formidables *girandolas de foguetes* i atapaits corteigs civics en *marche aux flambeaux* recorrien la vila, én mig de visques delirants i entre l rebombori de l'himne nacional, que tocaven furiosament les dues *philarmonicas*. El regiment era l'alegria de Thomar, l'anyorança de les noies, l'esperança de les sogres!

D'ençà que un ministeri progressista ls el va remoure, els thomarenses renegaren de la politica de Luciano de Castro. La vila esdevingué regeneradora, la nit de la fausta nova: regeneradora per vot unanim dels ciutadans d'amdós sexes. I un bell matí de Febrer el regiment entrà en triomf a la ciutat aclamat per tot el poble.

Amb la vinguda del regiment augmentà la concurrencia de les nostres vetllades. El major Chaves, que després fou extremat amic de Catalunya; els capitans Corrêa, un cavaller finissim, a la qual ciencia clinica i impagables cuidados deu el meu pare, després de les nostres solicituts, el restabliment d'una greu malaltia, i Mineiro, conversador emerit, d'una vasta ilustració i bon caracter expansiu; el tinent Paysana, que amb la seva gedeonica bonhomia animava les nostres vetlles; el lloc-tinent Azevedo, eximi tocador de bandurria, artista de la paraula... i altres que hi feien més efimeres visites.

Passats els primers entusiasmes, Thomar reprengué la vida d'anys enrera: escamots de

soldats pels carrers, sorolloses dianes i retretes, presumptuoses exhibicions d'uniformes i de creus, — que ls portuguesos, per això, no prodiguen gaire, perquè l condecorat ha de pagar una crescuda quantitat per drets de mercè, i sols per especialissima concessió reial se dispensa aquesta formalitat, — exercicis a la *Varzea Grande*, maniobres pels voltants, cap a Carregueiros o a la *Venta da Gaita;* en fi, un més bulliciós i pintoresc moviment per carrers i places, més noies als balcons i més avalots pels *arraiaes* i fires. Oh antagonisme humà, tradicional entre militars i paisans!

Deuria fer un mes que l regiment entrà triomfant a Thomar, quan la Cambra Municipal de la ciutat organisà una magnificent vetllada en honor dels oficials del d'Infanteria 15. Aquesta festa trasbalsà la vila: no s parlava de res més: la vida monotona s'era sobtada per l'anunci fressós d'una recepció i ball a l'Ajuntament.

A la vetlla, els nostres amics no parlaven d'altra cosa: les noies, dels trajos; els oficials, de galons i xarreteres.

La festa fou esplendida: una metamorfosi brillant mudà en salons riquissims les austeres sales de la Cambra Municipal; marcà l *cotillon* una parella vella hermosament rejovenida: el coronel Manzano i la muller del president del Consistori. La coronela, la maquiavelica i encisera coronela, tingué l desig satisfet de ballar infadigable amb els promesos de ses filles: cinc noies romantiques, no sé si guapes o lletges: recordo sols un magnific, llarg, avellutat i prometedor esguard de la més petita, Alda, al caure melangiós d'un crepuscle unic.

Apagats els darrers comentaris de la festa,

l'oficialitat del d'Infanteria 15 volgué retribuir a la Cambra Municipal la gentilesa organisant al quarter un homenatge a Thomar, que, per afecció dels militars amics que freqüentaven les vetlles de ma casa, esdevingué victoriosament un homenatge a Catalunya. El major Chaves, esperit organisador i artista, presidia l petit comitè, format pel capità Mineiro i el tinent Vieira Lucio, encarregats d'elaborar el programa de la festa i cercar els elements necessaris pera que resultés completa.

El programa fou escullit; els elements, uns valiosos, altres entusiastes. Els balls serien executats per la banda regimental; oficials i damiseles recitarien monolegs, cantarien aries o *fados* acompanyats de guitarra portuguesa i viola francesa. La classica bellesa i l'art exquisit de la Julia Campeão donaven una serietat i un encís a la festa imponderables.

I vingué l jorn de la festa.

Jo no esmentaré l triomf d'aquell programa, ni lloaré les filigranes dels artistes, ni diré res de la bellesa de les dames. D'aquella festa soperba realisada al saló d'armes del quarter d'Infanteria 15 servo no més que l record de les veus, els vitors, les aclamacions de l'assambleia selectissima quan el tinent Vieira Lucio, que actuava de secretari, llegí l darrer numero del programa:

— *«Os Segadores», himno nacional da Catalunha* [1].

Intensament commogut, vaig asseure-m al

1 El programa integre de la festa fou imprès en la Typographia Silva Magalhães, de Thomar (1902).

piano, i, amb tota l'ànima, aquells bons amics que són el major Chaves, el capità Mineiro i els tinents Vieira i Paysana, de gran uniforme de gala, brillants els galons i les xarreteres, amb el cap ben alt i pronunciant bellament la nostra parla, davant de tota l'oficialitat del regiment d'Infanteria 15 i d'un public nombrós i aristocratic, començaren amb fermesa les graves notes de nostre himne patriotic:

Catalunya, triomfant,
tornarà a ser rica i plena...

Així, triomfant: vaig voler que en aquella nit famosa del 6 de Febrer de 1902 Catalunya fos triomfadora!

El clam darrer fou ofegat amb aplaudiments sorollosos, i, entremig d'aquell concert d'aclamacions delirantes, als meus pares i a mi ns rodolaren cara avall unes llagrimes quietes d'infinida dolcesa, d'una dolcesa inigualable, la més gran dolcesa de la vida.

Els que estimeu Catalunya i viviu en ella, no la podeu sentir l'intensitat d'una tant gran alegria: allunyeu's-en, i amb l'anyorament veureu arrelar-se en vostre cor un amor patri infinidament major que us farà més punyentes les ferides, les fiblades, les injusticies inferides a Catalunya, però també us farà més consoladores, més excelsament consoladores, les alegries.

L'amor a la patria creix sobiranament en l'exil.

Catalunya no oblidarà mai que

Vora la mar de Lusitania un dia...

fou aclamada sincerament triomfadora!

V

L'IDEAL IBERIC

La suprema aspiració del Catalanisme ha d'esser convertir la qüestió nacional en qüestió internacional.

Terminat el periode fonamental, acabada la pacienta tasca organisadora, el capdal principi, l'iniciament del triomf definitiu del Catalanisme ha d'esser aquest: internacionalisar-se.

L'individualisme català, origen de preclares virtuts i de dolorosissims defectes; aquesta clara sintesi, que es tot un hermós i enfortidor lema de la vida d'un poble, «val més anar sol que mal acompanyat»; el reverentisme exagerat al Jo i la convicció de la propria suficiencia, ens duu als catalans a la creença de que n'hi ha prou amb el nostre esforç pera l'assoliment absolut de les nostres aspiracions. Es cert que aquest individualisme fa l'iniciativa, i de l'iniciativa n surten les més hermoses empreses; però a l'esforç individual, i al nacional colectiu, li manquen el respecte internacional, l'ajuda moral de les nacionalitats arbitres de l'equilibri mundial,— pera nosaltres més propriament de l'equilibri

europeu, i encara del de l'Europa llatina;—i que quan aquestes nacionalitats se fan tutores dels moviments deslliuradors dels pobles petits, aquests avancen triomfadors fins a la consecució dels seus destins, i allavors se realisa l'harmonia definitiva entre ls pobles germans, amics o indiferents, sense l contrast violent d'una imposició—que en nosaltres fóra boja quimera—o d'una almoina, que nosaltres no admetrem mai.

Per això m'aconhorta aquella veritat del gran pensador dels *Châtiments*: «No hi ha pas petits pobles: no hi ha més que petits homes». El nostre poble petit, fet de grans homes, al capir l'existencia de la llur personalitat, ha fet nacional aspiració lo que era desig ingenit dels seus individus i ens hem trobat davant d'un intens moviment colectiu que avui se concreta en la realitat moral, no l'efimera realitat, lliga o pacte o conveniencia politica de moment, sinó en l'esplendorosa realitat etnica que es tot una florida d'esperances, el qual simbol més visible es la Solidaritat Catalana.

L'aspiració nacional, pera la real existencia de l'organisme administratiu de la nacionalitat, ha de completar-se amb el reconeixement—simpatia o respecte—de totes les nacionalitats amigues, enemigues o indiferentes; ha de fer-se internacional, ha de fer-se coneguda a tot el món, i amb preferencia d'aquells pobles veïns que estan lligats amb nosaltres pels vincles de l'historia, de govern o per senzilles relacions intelectuals o economiques.

Jo sempre l'he tinguda clara aquesta comprensió i ella ha informat en tot temps la meva tasca de lusofilia, tasca de propaganda politica del més intens catalanisme, que ha agermanat

dos pobles arbitres dels destins hispanics. L'obra de regeneració i de remodelació quens hem empresa ls catalans, no la podem ni la devem realisar tots sols, — per això es savia la politica d'atracció, de germanor, vasco-catalana i catalano-portuguesa, la desvetlladora dels pobles de raça catalana i fins l'interregionalisació dels nostres ideals pels organismes etnics espanyols; — hem de cercar forma i ambient apropriats pera la seva realisació. La forma jo la crec veure resolta admirablement en la conjunció autonomica de les nacionalitats hispaniques; l'ambient el farà una creuada activa de propaganda internacional, i sobre tot interregional.

Soc un enamorat de l'Iberia: la seva figura geografica es gentilissima, encisa, es perfeta: constitueix un ideal de territoris. L'he recorreguda tota, i sempre l'he vista sencera: l'Iberia bicolora dels atles es obra de les rencunies, de les ambicions dels homes, no es l'obra definitiva de la Naturalesa. L'Iberia té un cel blau uniform, té unes soles clarors d'auba i unes uniques vesllums irisades de crepuscle, té una mar glauca, envolcalladora i manyaga, té al seu entorn una continuada garlanda de boscos i de montanyes: l'Iberia es una.

En l'avenir vencerà gloriosament l'Iberia.

Però dintre aquesta unitat geografica s'hi mouen pobles diferents que no tenen identitats etniques absolutes, ni les mateixes aspiracions politiques, ni l mateix procés biologic nacional.

El fet de la diversitat nacional sempre s'ha demostrat evident. En l'Edat Mitjana coexistiren a la Peninsula diferents Estats; però, fòra dels permanents català i portuguès, els centrals no eren altra cosa que efímeres desintegracions o

integracions de territoris fruit d'ambicions dinastiques, — aon ja s'hi veia per això l'esperit uniformador de la gent del centre hispanic, — però sense que s'arribés a l'unificació desitjada entre tots aquests Estats, que en algunes epoques s'uniren en un organisme comú que era una unió personal reial.

Es un fet historic perdurable aquesta diversitat nacional en l'Hispania. Aquells que creuen que la consistencia dels diversos pobles o nacions amb idioma, dret i evolucions politiques diferentes en l'Edat Mitjana es com una pertorbació d'un Estat unitari anterior, esculleixen com argument fonamental l'uniformitat romana, sense adonar-se de l'absurditat que resulta fonamentar una conseqüencia historica en l'edifici artificiós i burocratic de l'administració romana, unica cultura que ns es coneguda i que Roma escampà pels pobles dominats de la Iberia i que no conseguí mantenir submises les poblacions peninsulars.

Els romans, com els cartaginesos, com els grecs, com els fenicis, deixaren bocins valiosos de la civilisació llur que més o menys facilment s'assimilaren els pobles hispans; però dessota d'aquesta lleugera capa de cultura extrangera, de que participaren, igual que ls hispans, les demés gents mediterranies, l'anima de les nacionalitats bategava ferma, poderosa, sense que perdés la propria fesomia, i n'hi havia prou amb que flaquegés la força de l'invasor pera que s'alcessin ferament els nuclis nacionals a la defensa de la llur autonomia.

Al costat d'aquesta civilisació forastera, qu no es pas el poble hispà, destaca la varietat d pobles la qual cultura ressurt victoriosament e

les inscripcions iberiques, en les relacions de poetes, geografs i historiadors; un poble que construeix els sepulcres fenicis de Gades; un altre que cisella l bust hermós de la dama de Elx, i uns altres que viuen en les montanyes en les cavernes, i que no són altra cosa que una gran varietat de nacions[1].

I no parlem de la pretesa unitat visigotica, sempre intentada i sempre fracassada, ni de les nacionalitats mig-evals, totes autonomiques, refractaries a l'unitat.

I passen sigles, i a principis del XVIII no existia a Espanya altre organisme nacional comú, després de la reialesa, que una representació exterior i l'exèrcit, existint encara duanes interiors i donant-se tracte de naus extrangeres en el port de Cadiz a les naus catalanes. No ns admiri, doncs, veure avui el ressorgiment poderós de l'esperit regional, que jo n diré nacional.

Si aquest ha sigut el procés historic de l'Hispania, amb quina raó i amb quina justicia sens vol imposar avui l'unitat, l'uniformisme?

El terme perfet de la nostra evolució se resoldrà amb l'unió de les nacionalitats hispaniques, i es clar que si aquest es el futur de l'Iberia, precisa que per endavant se coneguin aquelles nacionalitats, se penetrin i fraternisin. Per tant, si l'internacionalisació del problema català ha d'ajudar a resoldre la nostra qüestió politica, tant com més vulgarisem i fem comprensius els nostres ideals pels pobles hispanics, molt més ens acostarem a la consecució definitiva dels nostres anhels dintre un organisme de pobles federats: l'Iberia.

---

1) Hübner: *Monumenta linguæ ibericæ*.

Aquest solemne ideal mai ha sigut realisable: les teories iberistes i federatives — fruit del més inconscient i inofensiu platonisme — no han trobat mai l'equilibri politic peninsular, perquè unes i altres han prescindit o han ignorat el fet de la nacionalitat catalana. Han vist Portugal d'una part i l'Espanya d'una altra, han vist l'enormitat de la desproporció i s'ha desfet el pacte intelectual que veritables utopies havien intentat entre espanyols i portuguesos: per això el reconeixement de la personalitat catalana ve a resoldre l problema iberic, a base de l'equilibri que representa l'existencia autonoma dels tres pobles peninsulars: el ponentí galaico-portuguès, el central castellà, i el llevantí català; tres diferencies etniques marcadissimes en l'unitat geografica de l'Iberia, tres pobles amb fesomia propria, amb llengua, usatges i legislació peculiars. Pretendre esborrar aquestes diferencies es una insensatesa, una equivocació: quin dels tres pobles ha d'imposar-se, ha de realisar l'unificació? quins l'admetrien? Qui conegui ls tres pobles abandonarà, rebutjarà tota idea de fusió de races. Resta sols el reconeixement mutual de la propria personalitat baix el criteri admirable d'un regim federatiu.

Es més. Dels tres pobles hispanics, Portugal, en sa vida politica independenta, l'ha temuda sempre aquesta hegemonia de les regions centrals, — l'ha temuda perquè l'ha patida, — i aquesta temença, acompanyada del desconeixement de la personalitat de Catalunya, ha fet fracassar totes les tentatives d'iberisme.

En Pi i Margall fou carinyosament estudiat pels portuguesos, però en Pi i Margall—amb tot i la clarividencia del seu talent — féu l'errada —

que no li perdonaran mai els lusitans—de crear el seu sistema federatiu fent de Portugàl una *provincia* espanyola i deixant sense relleu la personalitat catalana.

Aquest magic mot *Autonomia* ha entrat a Portugal com l'oreig d'una aura redemptora. Catalunya, redreçant-se i lluitant, ha posat ben visible la seva personalitat: els primers que se n'han adonat han sigut els portuguesos, han capit les nostres aspiracions i s'han interessat pel nostre moviment politic, creient possible, amb nosaltres, la realisació del somni de l'Iberia, si ls catalans en són els iniciadors i els impulsors[1].

Amb el reconeixement de la nostra personalitat queda establert l'equilibri entre ls pobles hispanics, desapareixent pera sempre més les enutjoses hegemonies.

Serà l'Iberia l resultat proxim o llunyà, però concret, de la nostra politica?

Qui imposarà l'ideal hispanic? quina nacionalitat? quin regim?

1) El moviment politic català, sempre essencialment nacionalista, ha pres noms diversos, passant pels conceptes, tots homonims, de regionalisme, catalanisme i autonomisme, pera fixar-se en el definitiu: nacionalisme.

VI

AUTONOMISME FEDERADOR

Aixís es en la seva finalitat l'autonomisme català, que també podriem anomenar autonomisme agermanador, perquè l'aspiració nacionalista de Catalunya no es filla de l'egoisme ni del desig de venjar agravis: Catalunya es prou magnanima pera perdonar aquests i es prou honrada pera rebutjar aquell: el nostre autonomisme es fraternitat, el nostre autonomisme es amor.

Catalunya vol reivindicar el nom i el futur de l'Hispania, i, desvetllada i amorosa mare dels íbers, vol bastir el monument soperb d'un Estat model i just.

Els que seguim per la via sobirana de l'autonomisme català ns hem preguntat devegades, tots plens d'esperança: si l nostre autonomisme vol esborrar antagonismes i aspira a la creació d'una Unitat potenta formada per l'agrupació de nacionalitats poderoses, amb vida, medis i fins propris, ¿quina serà la Realitat que eixirà després de l'assoliment de l'Autonomia?

L'Iberia.

Dintre l camp autonomista català hi han esperits que tintinen. Qui vol una Catalunya rica i plena; qui aspira a la redempció de les regions germanes; qui vol regenerar l'Espanya; qui—els menys nombrosos, emperò ls més ardits, els vidents, els altruistes—pensa en la creació de l'anyorada Iberia. L'autonomisme dels primers es isolador,—els mal aconsellats l'han anomenat separatisme erradament,—el dels segons es desvetllador, el dels tercers es la forma tradicional del Regionalisme, i el dels darrers es l'Iberisme: l'autonomisme agermanador.

Aquestes quatre aspiracions, filles de l'idea mare autonomia, necessiten una fórmula que les faci adaptables a la realitat. Les tres primeres—respectant gairebé integrament la divisió actual administrativa o regional de l'Espanya sense abarcar integrament el problema iberic—cerquen l'aplicació del remei que exigeix cada regió segons les seves necessitats i li otorguen una autonomia elastica segons les seves peculiars aptituts, que complica l regim, donant-li una varietat incalculable, o bé desmembren del centre prerrogatives i atribucions que ofereixen a la regió a mesura que aquesta les demana o es apte pera adquirir-les. Però, fins aont arriba aquesta desmembració? què li queda al centre i què guanya la regió?

Si l progrés i les necessitats dels pobles són indefinides, no es possible estatuir *a priori* les concessions descentralisadores o les mides autonomiques, i, per lo tant, serà constant la lluita entre la Regió i el Centre; lluita de vida o mort, la regió sempre aspirant a més, el centre sempre resistint-se a concedir-ho.

Per això convé fer-ne abstracció del centre, i

aquell ideal que puga substituir aquesta constant rivalitat, resoldrà l problema magne, serà l'ideal perfet. Aquest ideal es l'Iberisme, que presenta tots els caracters d'un sistema amb solucions practiques en la realitat. L'Iberisme, al reconèixer — mercès a la llum salvadora que ha escampat el moviment autonomista català al reivindicar la personalitat de Catalunya — l'existencia de les tres nacionalitats hispaniques, Portugal, Castella i Catalunya, resol l'equilibri i prescindeix del migrat regionalisme d'unes regions que pidolin i d'un centre que concedeixi, pera sols reduir-se a tres colectivitats amb vida nacional i a una unitat, concreció de les forces d'aquelles pera ls efectes exteriors: tres nacionalitats autonomiques dintre un organisme unic.

L'autonomisme català va a l'Iberisme, i els portuguesos, que segueixen el moviment del nostre poble, descobreixen la llur finalitat i no la rebutgen: ells, com nosaltres, res hi perden, ajuden amb la seva adhesió a la gran obra de la remodelació de l'Hispania. Per això anomenava a l'autonomisme català, autonomisme agermanador.

Es clar que avui no seria politic ni encertat donar a l'autonomisme català un caracter obertament iberista. Catalunya ha de perseguir abans de tot el reconeixement de la seva personalitat, i, una vegada conseguida aquesta, podrà esser l'iniciadora o pot-ser la cooperadora del moviment de Lusitania. Heus-aquí per què es savia avui la politica catalana quan reivindica la nacionalitat; bo es també que desvetlli les regions, bo que les agermani, però això no es finalitat, es medi: fem regionalisme pera fer demà hispanisme, iberisme. Preparem el terrer extenent

la nostra campanya d'un indret a l'altre de la Peninsula, i alegrem-nos que Portugal combregui en els nostres ideals, que ell es una de les nacionalitats que fan l'equilibri de l'Hispania. Castella no ns ajuda: per això anem contra l'oposició de Castella, i dia vindrà que, pera salvar la seva existencia nacional, demanarà fer costat a les nacionalitats hispaniques.

Quan aquest dia vingui, quina serà la situació dels pobles peninsulars i quin el resultat de les concessions autonomiques? Un Imperi? Una Federació?

La forma de govern monarquica s'oposa a la conquesta dels ideals autonomistes: aquests indiquen descentralisació, desmembració d'atribucions del centre, i el centre tendeix a l'absorció, a l'augment de prerrogatives. El principi d'autoritat, la sobirania, pot avenir-se a certes i determinades concessions autonomiques, però aquestes, per lo que han d'esser limitades, no resolen el problema del reconeixement i exercici de la nacionalitat catalana: per això s'afirma logicament que l'aspiració autonomista pot sentir-se avui dintre un regim republicà o monarquic centralistes. I s'es logic de moment al donar una importancia secundaria a la forma de govern i essencial al reconeixement de la nacionalitat autonoma.

El nostre autonomisme — en son aspecte definitiu d'hispanisme, d'iberisme — prescindeix del centre, dedicant exclusivament les seves mires a l'afirmació nacional de l'existencia de Catalunya i a l'assentiment d'aquesta existencia pels pobles peninsulars. Però, i més tard, quan en la seva darrera evolució l'autonomisme català, per la seva potencia iniciadòra, faci politica hispanica?

Allavors se fa impossible l regim monarquic, per l'impossibilitat del sacrifici d'una dinastia [1]. Tampoc els pobles hispanics poden fundar un Imperi, perquè aquest necessita un tirà, un dictador, una nacionalitat que s'imposi,—la Germania fundà un imperi mercès a l'hegemonia de la Prussia,—perquè s'atentaria a l'igualtat: l'imperialisme català ha d'esser remodelador, revolucionari en el sentit de refer l'Estat peninsular, no com un desig d'hegemonia: imperialisme tutelar, dogmatic, garantia de la llibertat dels pobles iberics. Tampoc pot realisar-se l'ideal definitiu en un regim republicà unitari, a la moda francesa, pel seu odiós uniformisme. Sols un regim federatiu pot resoldre l problema hispanic, respectant l'igualtat, afavorint la fraternitat i garantint la llibertat de les tres nacionalitats federades.

Els republicans del camp autonomista català els verdaders futuristes, van conscients an aquest darrer resultat definitiu; els autonomistes monarquics avui són nombre, força, impuls, nervi; demà evolucionaran, i els menys formaran un nucli semblant al del tradicionalisme historic. Els primers són el cervell de l'autonomisme; els segons, els braços, els vots, tots prou utils pera aplanar el camí del triomf definitiu.

Per això deia que l nostre autonomisme es federador, però no federador de provincies i de regions, com el den Pi i Margall, sinó federador de nacionalitats.

Quan els jingoistes castellans m'increparen

---

1) Vegi-s Bruno: *Os modernos publicistas portugueses* (Imp. Lello & Irmão, Porto, 1906).

injustament les meves teories, que judicaven una extravagancia, no sabien que elles foren hermosament recullides pel nostre poeta, qui llençà al jovenet propugnador dels trascendentals ideals de fraternitat entre ls pobles hispans una commoguda benedicció, i ignoraven que, a l'adherir-se an aquelles teories, l'excels poeta vindria a escriure un jorn aquesta veritat admirable, que es un enamorament i una esperança, afirmant convençut

> Que si per llei d'amor l'Iberia es una,
> per la llei del parlar es una i trina!

Demostració palesa de que no era un ideal insolit aquest meu ideal de remodelació politica de l'Iberia quan en Joan Maragall l'oferia a les multituts pera que se l'assimilessin, i no era extravagancia quan me l'aplaudien entusiastiques les gents lusitanes.

Ja temps enrera, quan tot just havia escampada la llevor del meu principi federatiu iberic, en Maragall se n'enamorà, i escrigué, prologant bellament un meu llibre:[1]

«Portugal i Catalunya. No s'hi solen veure gaire aquests dos noms plegats. Sembla que tant en la geografia com en l'historia ls calga un llaç d'unió, o bé un nom que'ls componga junts amb altres en un tot: la peninsula hispanica. Però, a dintre d'ella, el mateix element que ha presidit successivament a la llur composició i descomposició politica, a l'unir-los els ha diferenciat, i al separar-los els ha unit en un concepte de diferenciació amb sí mateix. Quan Castella assumí

1) Vegi-s *Poesia & Prosa*, pags. 13 i següents.

l'integració de tota la peninsula hispanica, degué atendre a que en ella hi havia una Espanya atlantica, una Espanya central o interior i una Espanya mediterrania; i quan, per no haver-hi atès, per no haver sigut capaç de fondre en un els tres elements, la descomposició ha vingut, Castella ha hagut de reconèixer en un sol concepte diferencial de sí mateixa a Portugal i Catalunya. I encara que la diferenciació hagi arribat a totes les seves conseqüencies politiques en l'un, i en l'altre a no tantes o no tant resoltament en l'apariencia, el fet esperitual era identic, i aquest es l'essencia que una hora o altra determina l fet exterior.

»Avui com avui, en la peninsula hispanica, per sobre o per sota de les fronteres o no fronteres politiques, s'hi troben tres families nacionals ben definides pel seu parlar: la galaico-portuguesa, la castellana i la catalana, que ocupa també les Illes Balears: són l'Espanya atlantica, l'Espanya central i l'Espanya mediterrania. Són tres zones geografiques, tres faixes verticals i paraleles de dalt a baix de la peninsula hispana. Qui del reconeixement d'aquest fet natural ne sabés i pogués arrencar tota una politica peninsular, ben segur que donaria a Espanya la gloria i el benestar dels pobles que viuen en conformitat a la llei de la seva naturalesa. Mentres això no es encara una realitat, i a fi de que ho sia, convé, doncs, que les tres nacions hispanes se coneguin i es tractin íntimament, no pas pera provar de dominar-se unes a altres o de fondre-s en una sola cosa hibrida i, per lo tant, impotent i infeconda, sinó, al contrari, pera fer-se ben conscients de l'individualitat de cada una, educant-la, enfortint-la, pera reconeixe-s

mutualment les variades qualitats o defectes i pera enginyar-se a aprofitar-les o a suplir-les unes amb altres, formant axís una franca germanor sense recels i tota plena d'esperances.

»Doncs bé: nosaltres, amb els portuguesos, gairebé no ns coneixem; i a fe que ns convé coneixe-ns, perquè som els dels dos mars, i ben segur que ns hem de dir moltes coses. Uns i altres tenim els dos grans camins del món pera Espanya, i els dos llenguatges tenen profonda semblança de dolçor, amb la varietat que naix de les clares ones del Mediterrani per un costat i de les més obscures i dilatades de l'Atlantic per l'altre. Aquests aires de mar s'han de trobar per damunt de les seques planures castellanes i penetrar-les un xic de l'humida salabror, pera fer un ambient general peninsular que sia pera tot-hom més respirable que no ho es ara. L'aire enrarit del desert central ha de fer que naturalment els dos vents del mar s'hi precipitin i s'hi trobin orejant tota la Peninsula.»

VII

UTOPIES IBERISTES

Abans d'avençar en l'estudi d'aquestes qüestions politiques, a fi de desfer recels i malesvolences, vui fer una declaració sincera i categorica: sempre que parlo de Castella, de l'antagonisme luso-castellà, de l'absorció castellana, de l'esperit hegemonic castellà, no ho faig pera demostrar rencunia an aquell poble castellà, pacient, també victima com nosaltres, també digne d'estimació malgrat la seva fatal apatia; no, no es del poble castellà de qui bescanto: ès de la Castella castellana den Victor Balaguer, la Castella centralista, la que governa, l'hegemonica, l'absorbent, la Castella imposadora d'una politica falsament patriotica i certament egoista.

El tradicional antagonisme luso-castellà, per errada extensió mal anomenat luso-espanyol, s'ha manifestat sempre persistent, i encara, després de les més intenses corrents de germanor propagades pels iberistes del passat sigle, en Pi i Margall, amb la més profonda penetració del real pensar i voler del poble portuguès, escrivia aquestes memorables paraules: «Avui—es a dir,

després de llargs anys de propaganda unionista, federalista i iberista — Portugal està tant o més allunyat de nosaltres que en el sigle XVII». Allunyat de nosaltres, de l'Espanya castellana, de la qual há estat, està i estarà sempre allunyat, com hi hem estat, hi estem i estarem sempre ls catalans.

En Pérez Galdós escrivia pel Maig de 1885: «Vivimos en un mismo suelo y bajo un mismo clima; nuestros ríos son sus ríos; nuestras lenguas son semejantes, y, sin embargo, entre Portugal y España hay una barrera infranqueable». I, pressentint l'existencia d'una llunyana aproximació, afegia, desitjant «establecer algo que nos fuera común y que pudiéramos conllevar á medias. Pero esto es un sueño, un delirio. El solo anuncio de semejante idea hace temblar de indignación á los susceptibles portugueses. Mas como la verdad se impone al fin, vendrán tiempos en que los dos pueblos hermanos encuentren una fórmula para constituirse en hermoso y soberano grupo, el cual tendrá la fuerza que ninguna de las dos nacionalidades separadas obtendrá jamás». Fórmula impossible de trobar si no s planteja l problema reconeixent l'existencia de les tres nacionalitats hispàniques.

El primer moment de l'aproximació hispanista esdevingué a París a l'esclatar la revolta: l'emigrat espanyol Fernández de los Ríos i l'emigrat portuguès Comte de Valbom, al proclamar-se la Republica, acapdillaven els nombrosos emigrats peninsulars, corrent pels carrers de la capital francesa aclamant l'unió iberica. L'idea va escampar-se, fou tema de converses apassionades, i en 1852 un ilustrat turista català d'emerites aficions lusitanistes, Senibald de Mas, pu-

blicà, escrit en castellà, la famosa memoria *La Iberia,* traduida al portuguès per un insigne literat, que després fou ministre de Marina i Ultramar, José M.ª Latino Coelho.

Aquesta tentativa de propaganda iberista fou rebuda a Portugal amb manifesta hostilitat, emperò l'idea féu rotllo, i alguns entusiastes fundaren un diari, *O Progresso,* pera propugnar, ben esterilment per cert, per una causa perduda en el concepte public. Es que ls novells iberistes predicaven una utopia: l'unió iberica, abstracta, platonica, vingués ella com vingués, per generació espontania, per abnegació, sense forma preconcebuda, monarquia o republica, unió o federació.

Mentrestant, compresa l'inutilitat de tota tentativa d'aproximació politica, els desilusionats iberistes fundaren revistes literaries de caracter peninsular, pensant-se en una aproximació moral de portuguesos i espanyols,—migrada victoria pera tant malaguanyats entusiasmes,—tornant reciprocament conegudes les seves literatures, fi que resultava, no obstant, conexe i solidari del fi prescrit politic militant. D'aquí n sortí en 1855 la *Revista Peninsular,* amb colaboració bilingüe; però la somniada fraternitat no va iniciar-se, mantenint-se la tradicional indiferencia i morint vergonyosament la publicació als dos anys de començada. Es que ls castellans — i dic castellans perquè aquestes primeres corrents iberistes no entraren a Catalunya, ventilant-se aquestes qüestions més enllà de l'Ebre — no entenen el portuguès per aquella mateixa raó qu sels fa despreciable l'idioma de Catalunya, i e portuguesos que entenen el castellà i el pod llegir, ni l volen llegir ni l volen entendre: l

producció estetica genuinament castellana no interessa al portuguès degut a la diversitat de costums, i la ciencia castellana — quasi tota importada de França — el portuguès ilustrat la prefereix directament en francès.

El fracas de les primeres temptatives iberistes no descoratjà an alguns intelectuals del nord de Portugal, que en 1852 fundaren amb la mateixa quimerica finalitat un setmanari, *A Peninsula*, titol ambiciós i idea utopica que no arribaren a convèncer. Altrament no es d'extranyar que allavors se desconegués a Portugal la literatura castellana, quan encara avui allà no s coneix Espanya, quan ni es coneguda allà la propera Galicia, aquella regió tant afí, la que més hauria d'interessar als portuguesos. Solament ara, després del *descobriment* del regionalisme gallec fet pel Dr. Theophilo Braga, Galicia i Portugal s'han retrobat en el culpable allunyament secular, i aquesta aproximació m'apar una esperança trascendentalissima, un dels fets més valiosos del moment contemporani: té pera la remodelació definitiva de la nacionalitat atlantica peninsular la mateixa importancia que l'aproximació de Valencia, Provença i Rosselló a Catalunya pera la reconstitució de la nacionalitat mediterrania.

Galicia fou durant sigles regió quasi desconeguda a Portugal; i, amb tot, el complement natural de Portugal es la Galicia. Portugal, tal com existeix, no es més que una absurditat geografica, etnologica i moral, car el Portugal racional i complet seria l fantasiejat pel Comte D. Enric i per sa muller Dona Tareja. L'intim parentiu entre portuguesos i gallecs va refredar-se amb els temps de tanta de manera que ls primers

quasi no arriben a distingir l'estreta afinitat entre l seu idioma i el gallec. I, no obstant, un i altre bé s'assemblen prou; en els sigles XIII i XIV els dialectes parlats a Galicia divergien molt poc, segons pot constatar-se per la comparança del Cançoner d'Alfons X de Castella, escrit en gallec, amb les composicions dels cançoners portuguesos, i amb les biblioteques del Vaticà, de la casa Brancuti i de l'Ajuda, en els quals hi colaboraren molts poetes de Galicia.

Però Portugal avençà politicament, mentres Galicia quedava estacionada. D'aquí va succeir que la llengua gallega va deturar-se mentres la portuguesa evolucionava: per això avui el gallec remembra tant sols el portuguès arcaic i vell, i, contrariament, avui el portuguès semblarà gallec modern i progressiu. Així s'observa en documents guardats a Santiago de Compostela, escrits en el sigle XV. De totes maneres, segons opinió del savi filoleg Adolpho Coelho, el gallec i el portuguès són llengues filles d'una mateixa mare, la llengua galaico-portuguesa dels sigles XII al XIV.

Aquest desconeixement no admira als que saben que fins la propria Galicia va oblidar-se de sí mateixa, perdent a poc a poc l'esperit civic, deixant estoicament els seus fills la *formosa terriña*, emigrant més enllà del blau Atlantic, sense revoltar-se contra les tiranies, fugint per la fam, perquè, com diu el poeta regional Cerviño Gonzalez:

..... é pouco canto gana
p'ras arcas d'o señor e p'ras d'o Rey.

I aquesta aflicció la sapigué expressar en sen-

tides rimes la musa inspirada de Rosalia de Castro:

Este vaise e aquel vaise,
e todos, todos se van:
Galicia sin homes queda
que te poidan trebellar.
Tés, en cambio, orfos e orfas,
e campos de soledad,
e mais que non tenen fillos,
e fillos que non tenen pais.
E tés corazons que sufren
longas ausencias mortás,
viudas de vivos e mortos
que ninguen consolará!

Oh Galicia, l'hermosa Galicia, la desconsolada Galicia, jo, que tant t'admiro i t'estimo, te voldria veure rica i plena! Parlaré de Galicia al tractar de la nacionalitat atlantica.

Tornem al tema que havia deixat, empenyut per aquesta poetica tristesa. Se publicava encara la revista *A Peninsula*, quan aparegué l follet *La Iberia*, i els redactors del setmanari l'alabaren extraordinariament, sortint-ne estrenu paladí Custodio José Vieira, qui en la seva irreflexiva insensatesa volia que de qualsevulla manera s fes l'unió iberica, extingint pera sempre més els prejudicis d'independencia i nacionalitat; independencia i nacionalitat portugueses, es clar!

La fusió que somniaven aquests esperits esgarriats era una monstruositat: la desnaturalisació d'un poble, la perdua del seu caracter i fesomia, ambició detestable de l'orgull peninsular de voler crear un Estat dominador, opressor, nascut del sacrifici d'una nació, d'una llengua, d'una historia, d'una raça. Per això fracassà: per l'oposició unanim del patriotisme portuguès

i per l'indiferencia del poble espanyol. Aquesta fusió fou desitjada pels literats i politics castellans i per nombrosos literats i politics portuguesos; però la literatura i la politica no són les nacions.

La nació portuguesa, fins en la literatura, s'aparta cada dia més de la nació espanyola. Mentres, indiferentment, un Camões, un Gil Vicente, escriuen en castellà; mentres un portuguès, Dom Francisco Manoel de Mello, ofrena a Espanya l seu model classic en el genre historial, els portuguesos cultes van oblidant el castellà fins al punt de que després de D. Joan V pot dir-se que cap portuguès fóra capaç de dictar en dialecte castellà[1].

Concomitantment amb aquesta propaganda iberista que no s preocupava de la manera com se faria l'unió de Portugal i Espanya, n'eixia un altre que deia que l'aproximació entre les dues nacions havia de fer-se per medi d'un pacte federatiu pera així garantir la mutua independencia.

En 1854 hi hagué un iberista anonim que, criticant les idees exposades en *La Iberia*, publicava un llibre, *Federação iberica ou idêas geraes sobre o que couvem ao futuro da peninsula*, i, seguidament, un projecte de bases pera la Constitució federal dels Estats Units de la Iberia, amb un compacte articulat i amb la tria i tot de la capital de la Federació, que l'ingenuu tractadista posava a Lisboa, ignorant l'intransigencia del criteri castellà, exposat en el *Libro histórico po-*

---

1) Bruno: *Os modernos tratadistas portuguezes* (Llibreria Lello & Irmão, Porto, 1906). Lluminós i erudit comentari que aprofitaré sovint pera avaluar le meves afirmacions.

litico, d'Alonso Núñez de Castro, *Sólo Madrid es corte,* obra en la qual «se discurren las ventajas que Madrid, ya en cuanto Poblacion, ya en cuanto Corte, hace á las demás del orbe». Del *orbe,* entengui-ho bé l'anonim portuguès.

A la *Revue Lusitanienne,* fundada a Lisboa en 1858, el Comte de Casal Ribeiro feia una entusiasta apreciació de les idees iberistes, i en 1859, de l'exilat republicà Xisto Camara, se publicava, també a Lisboa, un opuscul titulat *A União iberica,* amb vagues esperances d'un iberisme estret i malaltiç. Però qui en aquestes epoques més decididament tractà la qüestió peninsular, la personalitat portuguesa mentalment dominant en aquest tema, fou José Félix Henriques Nogueira; però les seves idees, que feren nombrosos prosselits i s'obriren — per un quant temps — ample camí, eren semblantes a les d'aquells primitius federalistes que desitjaven la fusió de la nacionalitat portuguesa en la gran conglomeració de les provincies espanyoles, i a les de Castelar, qui, en les bases del projecte de 17 de Juliol de 1873, organisava Espanya baix el principi d'una Federació composta de 17 Estats independents, molts dels quals amb evident ineptitut pera l'exercici de la seva autonomia, i en la qual federació hi entrava Portugal mitjansant un pacte després d'un plebiscit portuguès. En aquesta diversitat d'Estats peninsulars, Portugal tindria l'hegemonia, i allavors, lluny de renegar de la nacionalitat, els portuguesos haurien entrat en la federació de les nacionalitats peninsulars com la nacionalitat preponderant, precisament la que per la superioritat material de territori i de població hauria d'imposar-se.

El notable i seriós publicista Horacio Ferra-

ri, en el seu llibre *Hegemonia de Portugal na peninsula iberica*, patrocinava, amb tot el fervor d'un patriota, aquesta hermosa espectativa, i això féu que brollés dels llavis del ministre Oliveira Martins una rialla de mofa, i en una carta al patriota autor negava al poble portuguès tota aptitut hegemonica, fins les condicions de poble caracterisadament definit: tot lo més era una nació com la Belgica. I a continuació teixia elogis ditirambics al poble espanyol. Amb tot i això, el plan de la federació republicana dels Estats peninsulars — no de l'Espanya unida amb Portugal isolat, sinó, al contrari, de l'Espanya fragmentada amb Portugal unit — continuava oferint als portuguesos un programa encisador. A Portugal era intolerable la tutela d'Inglaterra i els pesava la semi-independencia en que s conservaven per por d'Espanya baix el protectorat no sols ignominiós, sinó usurpador, de la Gran Bretanya. Calia que s'emancipessin d'una vegada.

Per això va pensar-se en anular la possibilitat de la monarquia espanyola entrant Portugal en una federació peninsular, desprès d'haver proclamat la Republica, garantint així la seva autonomia: lliure, en la confederació lliure. Aquesta opinió estava afermada en la conciencia pública, puix era creença a Portugal que aquest país seria l promotor de l'iniciativa de la republicanisació de la Peninsula. L'esperit portuguès d'hegemonia desfeia l'igualtat entre les nacionalitats hispaniques, i la diversitat d'Estats, alguns sense preparació politica ni desig autonomic, embolicava la qüestió, fent-ne una utopia. Aquestes idealitats foren un dia argument de notables treballs per l'eximi publicista portuense José Pereira de Sampaio.

Quan Portugal volgué realisar aquell seu somni portentós de fundar un imperi africà, enviant, per mediació de la poderosa Societat de Geografia de Lisboa, els famosos africanistes Serpa Pinto, Capello i Ivens a l'exploració del centre del continent negre, l'oposició d'Inglaterra fou obstacle insuperable; i quan les argucies diplomatiques fallaren, en 11 de Janer de 1890 l'embaixador inglès posava en mans del ministre portuguès Dias Ferreira, per ordre de lord Salisbury, l'*ultimatum* del seu govern, que comminava als portuguesos a abandonar les regions conquistades dels Makololos, esvaint-se així tant ominosament el somni de l'imperi. Davant la fuetada d'Inglaterra, el patriotisme portuguès va redreçar-se en un clam de terrible protesta, i allavors tothom va girar els ulls a Espanya; en aquell moment de sort amarga va compendre-s una solidaritat que injustament se repudiava. Però Espanya no va escoltar la veu d'auxili dels seus germans atlantics i l'oportunitat d'una ferma i permanent aliança va desaparèixer.

La qüestió inglesa — la terrible qüestió inglesa, *that is the question* — la veig plantejada de la següent manera, vist el problema desde Portugal: en la politica hispanica s'hi observen, real o aparentment, una nació protectora, l'Inglaterra; un poble protegit, Portugal; i un perill imaginari presentat per la diplomacia inglesa com a positiu: l'ambició, el desig d'incorporació, l'absorpció espanyola. Portugal paga la protecció d'Inglaterra ben onerosament, amb l'ús de fruit del seu domini colonial; per això Inglaterra vol fer durable el guany i el seu esforç serà constantment mantenir ben intens l'antagonisme de

les dues nacions hispaniques, desintegrant, deixant isolats als portuguesos, unic medi de tenirlos inerms i inofensius. «Divideix i venceras»: ningú ignora la freda maxima de tots els doctrinarismes, de la qual en Machiavello fou, potser injustament, considerat l'inspirador més tipic. Pera atiar aquest antagonisme, Inglaterra aprofità l'exagerat sentiment nacional — fals patriotisme dels dos paísos, sentiment platonic, quixotesc, que, ben manejat per sota mà, serveix a meravella pera debilitar les energies d'amdós pobles i fa que coexisteixin dues monarquies de diversa dinastia en la peninsula comú, impossibilitant les aliances reials i fent — com ara s'ha vist amb tota evidencia amb el casament d'Alfons XIII — que l'esperit inglès dominés la politica espanyola.

En l'*any terrible*, el 1890, aparegué a Madrid un llibre escrit per en Joseph M.ª Escuder, titolat *Plus ultra*, que dedica preferent atenció al problema peninsular, planyent-se de l'excissió entre ls dos pobles i explicant l'hispanofobia i la lusofobia respectiva dels mateixos, per l'anglomania. En aquest estudi s fa menyspreu del patriotisme portuguès, conducta que seguiren molt abans en Castelar i en Pi i Margall, negantse a secundar la tentativa dels republicans de Porto, que foren vilment ametrallats per la traidora guardia municipal.

Refent l'historia de les solucions iberistes, abandonada de moment pera fer referencia al problema inglès, indiquem els continuadors dels sistemes utopics que somniaven realitats irrealisables pera la governació de la mal ano menada Iberia. Després den Pi i Margall — qu afirmava que «pel principi unitari no arribarà

ser nostre Portugal sinó per les armes, i fins per la federació crec que serà dificil persuadir-lo a ser *provincia* espanyola» — un altre tractadista, Fernando Garrido, ple de bon zel, volgué seduir als portuguesos pintant-los un Eldorado en el seu llibre *Los Estados Unidos de Iberia* (1881), acreditant-se de somniador i refermant el concepte que va merèixer després de la publicació del volum *L'Espagne Contemporaine* (Bruxeles, 1862, llibreria Lacroix), quan, àmb tota l'ingenuitat d'un esperit espanyol, apilotant guarismes i descobrint territoris i poblacions imaginaries, volia l'unió iberica pera fer de la Peninsula una potencia de primer ordre que contrabalancés l'influencia de França, creixent el seu prestigi i el seu domini a l'Africa, a l'Asia i a l'America. *Elle pourrait alors tenter de recouvrer Gibraltar par la force, si l'Angleterre ne consentait pas à une transaction.*

Fòra d'aquests treballs capitals i d'alguns actes aillats de fraternitat peninsular — i d'aquests darrers la festa republicana de Badajoz en 24 de Juny de 1893 no podrà ser oblidada ni desnaturalisada[1] — en els quals, més que en les obres pensades sobre iberisme, hi traslllueix l'ingenua aspiració, barroca, però assemblant-se al meu ideal, la premsa d'amdós països ha anat sempre tractant, segons els temps i les contingencies socials i politiques, el problema peninsular, sense trobar mai una solució que satisfés a uns i altres. Els portuguesos han sigut certament els més decidits propagadors d'aquestes ees iberistes, sempre utopiques, perquè s'apar-

1) Vegi-s *A Patria Portugueza*, pel Dr. Theophilo raga (Porto, Llibreria Lello & Irmão, 1894).

taven de la realitat i no obeíen més que a abstraccions i a la pruija de singularisar-se ls seus autors parlant del més gran problema peninsular, del capital problema peninsular, sense preocupar-se de l'estudi de les aficions, predileccions i exigencies dels pobles hispanics, del qual perfecte acord i harmonia ha d'eixir-ne la fórmula pràctica que resolgui la magna qüestió hispanica.

La desigualtat, les odioses hegemonies, el desequilibri, l'inconciencia, el deliri de grandeses, han sigut obstacles a tota avinença; la por per part de Portugal de veure-s mermada la seva autonomia, i sobre tot el desconeixement de la Nacionalitat Catalana, ha fet utopics els més hermosos projectes i ha desfet les més encoratjadores ilusions.

Aquell sistema que, garantint l'autonomia de les tres nacionalitats hispaniques,—que es igualtat,—les lligui fraternalment dintre una llibertat politica absoluta, haurà resolt en tota la seva esfereidora magnitut el problema secular de la Peninsula.

Seguim una politica definidora de l'existencia de les tres nacionalitats,—Portugal, Castella i Catalunya,—que, quan aquesta existencia siga compresa d'unes i altres, podrem pensar en el fet de la Solidaritat Hispanica, que vindrà suaument, com un fenomen natural que s realisa plenament per impuls de la seva propria existencia.

VIII

LA PATRIA CATALANA

El fet de l'existencia de la nacionalitat catalana ha nascut de la nostra propria conciencia, no ha sigut un ideal emmanllevat, ni una conveniencia imposada: es una realitat de la qual se n'adonen tots els fills de Catalunya sense necessitat d'un definidor i independentment de totes les contingencies interiors o extranyes que somoguin o desvetllin l'esperit nacionalista del poble català.

Un notable publicista tracta aquesta qüestió amb força suficiencia; i com que la finalitat d'aquest estudi en demostrar l'existencia de la nacionalitat catalana — no als catalans, que ja la sabem per ingenita comprensió, sinó an aquells pobles que l'ignoren o fan per ignorar-la — es feina principal pera la major divulgació dels nostres ideals, transcriuré l treball d'aquell escriptor, que satisfà completament el meu desig[1]:

«Quan el viatjant fenici que Avienus va

---

1) Enric Prat de la Riba: *La Nacionalitat Catalana* (Barcelona, 1906).

copiar resseguia, cinc-cents anys abans de Jesucrist, les costes del mar Sard, va trobar-hi la *etnos iberica*, la nacionalitat ibera, extesa desde Murcia al Rodan, això es, desde les gents Libifenicies de l'Andalusia oriental fins als Ligurs de la Provença. Aquelles gents són nostres passats, aquella *etnos iberica*, la primera anella que l'historia ns deixa veure de la cadena de generacions que han forjat l'ànima catalana.

»La falsa posició del territori que ocupava, obert per totes bandes i posat al bell mig del camí de les gentades invasores, va ser fatal pera el nostre poble. Els Ligurs passaren el riu i Hecateu els trobà ja a Narbona, Skylax de Carianda i Skymno de Chio dominant els Ibers desde l Rodan fins Empuries. Pel cantó de migdia les tribus fugitives de Tartesia havien també invadit la terra ibera, establint-se en l'Edetania, la moderna Valencia, aon les vegé Herodor.

»Darrera dels vençuts, els vencedors; darrera dels Tartessians els Cartaginesos: primer les illes de Mallorca, desprès totes les terres del Pireneu ençà, varen caure sota llur domini. Mentrestant, per la banda del nord, les tribus gales extenien cada cop més l'imperi.

»Un dia la terra catalana va extremir-se tota sentint passar tot el poder de Cartago cap a Italia, i encara no s'havia revingut de l'impressió d'aquell espectacle, quan desembarcaren en ses costes els primers llegionaris de Roma. Al cap de tres sigles l'*etnos iberica* havia desaparegut, com quasi totes les de l'Europa Occidental, entre ls plecs de la civilisació romana: un tr l'havien enganxat a l'Hispania, l'altre troç a Galia.

»Però, sota l pes de la dominació romana

l'esperit de les velles nacionalitats bategava amb força, l'unitat romana no més existia a sobre: per dintre, la varietat dels pobles durava com sempre. La civilisació i l'imperi de Roma havien colgat les animes de les nacions dominades, més no havien pogut ofegar-les, i totes, cada una a casa seva, treballaven pera infundir-se en els elements que li havia imposat la ciutat romana pera transformar-los d'acord amb les propries necessitats, pera emmotllar-los al propri caracter i al propri temperament; i un dia, després de sigles de treball no interromput, quan ja l poder politic de Roma havia saltat a troços, varen sortir a la llum de l'historia ls vells pobles soterrats, cadascú parlant sa llengua, i la vella *etnos iberica*, la primera, féu ressonar els accents de la llengua catalana desde Murcia a la Provença, desde l Mediterrà al mar d'Aquitania. Ligurs, Gaelics i Tartesians, Grecs i Fenicis, Cartaginesos i Romans, no havien fet recular ni un pam de terra al nostre poble. Les fronteres de la llengua catalana eren les mateixes que assenyala a l'*etnos iberica* l més antic dels exploradors-historiaires.

»Aqueix fet, aqueixa transformació de la civilisació llatina en civilisació catalana, es un fet que per ell sol, sense necessitat de cap altre, demostra l'existencia de l'esperit nacional català. Encara que després d'engendrar la llengua catalana no hagués produit res més, l'ànima del nostre poble ns hauria ja revelat les ratlles fonamentals de la seva fesomia, estampades en la esomia de sa llengua.

»Però, per més que mai l'unitat del poder)olitic hagi acoblat totes les energies nacionals lirigint-les al compliment dels ideals colectius,

l'esperit nacional de la gent catalana ha deixat sempre rastre de la seva existencia en totes les epoques de l'historia, s'ha manifestat en altres fets, que en conjunt formen una altra prova incontrastable de l'individualitat de la nació catalana.

»Els que han recullit i estudiat les velles monedes de l'antiguetat pre-romana, s'han adonat desseguida de que les de la banda de llevant d'Espanya i mig-jórn de França formaven agrupament apart, caracterisat, entre altres coses, per certes particularitats de l'alfabet; i ençara que aquesta llei d'investigacions està molt endarrerida, alguns observadors han descobert ja en les llegendes les proves d'una fonetica especial, que en les especialitats que li són conegudes coincideix—fet admirable, però logic—amb la frontera de la llengua catalana.

» Encara que no constituís cap unitat politica, la ciutat d'Empuries, amb la força d'atracció propria de les grans capitals, s'havia constituit en centre de nombroses comarques. Doncs bé: el rastre de la seva influencia l'ha trobat l'arqueologia quasi sempre dintre de les fronteres de la *etnos iberica*, i en el primer tractat entre Roma i Cartago s fixà l limit sud de Roma i les seves aliades, entre les quals estava Empuries, en l'indret de Murcia, limit sud de la llengua catalana.

»I aquest germen incipient d'una acció politica comuna s troba més tard en la sublevació de Gilderic i en la de Paulus pera coronar-se a Narbona rei de l'Orient; en els mateixos origens de la formació del reialme visigot amb la capitalitat de Tolosa i de Barçelona; en la cooperació a l'obra d'expulsió dels sarrains, en la politi-

ca dels Comtes de la casa de Barcelona fins a Pere II, el de la batalla dè Muret.

»L'unitat de cultura va manifestar-se d'una manera esplendorosa. La poesia dels trovadors, amb tot i el convencionalisme propri de tota literatura cortesana, va ser una bella florida de l'esperit d'un gran poble; les tonades d'aquella llengua artificiosa, feta amb *motz triatz* entre els diferents dialectes del nostre idioma nacional, fa fer-se sentir en totes les corts de l'Occident i del Mig-dia i va despertar l'inspiració poetica en l'ànima de totes les nacions que les escoltaren.

»L'unitat de l'ideal artistic de la nostra nacionalitat va encarnar-se també en el naturalisme severissim, senzill i ben proporcionat de l'art romanic, que es l'art del nostre poble, el que ha tret més ufana en tots els paísos de llengua catalana; com apareix també en l'aire especial, en la fesomia ben nostra de l'arquitectura gotica, que, vinguda de terres del Nord, no llevà entre nosaltres sinó després d'emmotllar-se a les exigencies del geni de la nostra raça.

»L'existencia d'aqueix esperit nacional se manifesta així mateix en l'unitat de vida economica. Totes les regions de llengua catalana, tant les que vivien baix el govern dels Reis d'Aragó com les que depenien de la casa de França, eren paísos essencialment mercantils, l'industria era en tots ells una funció economica secundaria; tant es així que les regions sotmeses a França varen trobar-se desseguida en lluita oberta amb l'industrialisme dels paísos del Nord, de la França propriament dita, donant origen a la primera batalla de que fa esment l'historia entre la protecció i el lliure-cambi, fórmules de

l'oposició dels interessos economics dels dos pobles.

»Voleu més proves encara? Us en donaré, pera acabar, una que val per moltes. Amb tot i que en el dret les determinacions arbitraries de la voluntat humana i les influencies exotiques i les necessitats del moment i del cas i del lloc concret i determinat exerceixen una grandissima influencia; amb tot i que en els països de llengua catalana no hi ha hagut mai un sol poder llegislatiu, sinó nombroses sobiranies politiques; malgrat tot això, en el fons de la vida juridica desenrotllada en les terres de llengua catalana s'hi troba una unitat fonamental de sistema juridic.

»En les arrels de tota la varietat de lleis i practiques consuetudinaries sobre la vida juridica civil s'hi troben els dos grans principis següents: de primer la consagració de la llibertat individual, de que es expressió l'aforisme juridic popular *tractes rompen lleis*, que fa al poble llegislador de sí mateix per medi de la repetició d'actes, per medi de la costum; després, el reconeixement del gran valor social del patrimoni familiar, el culte de la casa, una especie de religió de la llar.

»La vida politica ve informada també per dos principis fonamentals: d'una banda l principi de la llibertat politica més ample que s manifesta en la constitució de les Corts, en la doctrina del pacte fonamental entre l sobirà i el poble, en la representació d'interessos portada a l'extrem de concedir sovint vot electoral a l dònes, en l'especial constitució del regim mu cipal; d'altra banda l respecte a les gerarqu socials, això es, una invencible repugnancia p

l'igualitarisme. Conseqüencia dels dos: un individualisme que impossibilità als países de llengua catalana de constituir-se en unitat politica nacional, i en féu caure una part grandissima sota l domini d'un altre poble.

» Aqueixa gran unitat juridica es tant clara que tots els historiadors del dret francesos han de començar per la divisió fonamental entre ls països de dret escrit i els països de dret consuetudinari, entre l Nord, ple de desordre, — són paraules d'un francès, en Thierry, — i el Mig-dia, més civilisat, més prosper, governat menys directament, amb més llibertat, més equitat en el dret, menys desigualtat de condicions personals. Ara bé: les fronteres d'aqueixes dues grans unitats juridiques passen per allà mateix on passà l termenal de la llengua catalana i la francesa.

» Després d'això no haig d'afegir cap més paraula: si existeix un esperit colectiu, una ànima social catalana que ha sabut crear una llengua, un dret, un art catalans, he dit lo que volia dir, he demostrat lo que volia demostrar, això es, que existeix una *nacionalitat catalana.*»

*
* *

Completant aquesta digressió per la via historica gloriosa de Catalunya, transcriuré un notabilissim treball, obra entusiasta d'un precursor, enamorat de l'avenir de la Nacionalitat Catalana. Aquest treball, intitulat *Pensant-hi,* den Joaquim Casas-Carbó, publicat en la revista *'atalonia* del 25 d'Abril de 1898, i imprès, forıant fascicle, el mateix any, mereix certament ŋ estudi seriós. Anava encapsat per la llegenda ɜl segell den Marian Aguiló, encoratjadora i

patriotica: «Remembra l passat, ordona l' present, proveeix a l'esdevenidor»:

«Acluco ls ulls i penso. Penso en Catalonia, en Catalonia gran per l'intensitat de la seva vida completa més que no pas per l'extensió del seu domini territorial; en Catalonia nucleus de civilisació i de cultura que espandeixi radiadament en tot lo món; que com agrupació humana siga factor poderós en el benestar dels pobles; que en l'actual crisi politica i social de l'agrupament europeu aporti orientacions salvadores i dongui, exteriorisant els principis de la seva constitució interna, la forma matriç concreta que hi ha de donar solució.

»Penso en el passat. I veig Catalonia com nebulosa en els periodes romà i pre-romà, i la contemplo en el periode mig-eval mediterrani afermant solidament la seva existencia nacional, essent en la mar llatina l'estat més vital, triomfant durant molt temps de tots els seus enemics, portant en sí ls germens més fecons de les autonomies individuals i collectives, i tendint a l'harmonisació d'aquestes dins d'una sintesi politica superior.

. . . .

»Amb la presa d'Alexandria i de Constantinoble pels Turcs, amb llur predomini en el Mediterrà, comença un periode de decadencia pera totes les nacions mediterranies de l'agrupament europeu, hi compresa la Catalana.

. . . .

»«La terra es rodona»: els cosmografs ja ho han dit. «Anant per la part occidental el trol
rem el camí de la India», diuen els navegar s
hardits; «el nou camí solament maritim ext
mediterrani que ns ha de portar al país de s

especies sense pagar tribut als vaixells i als soldats turcs. Si l trobem, aquest camí ignorat, ens farem poderosos, ens cobrirem de gloria». I solquen la Mar Gran les naus exploradores, i Colom, sense pensar-s'ho, descobre un nou món, i Gama l somniat camí atlantic cap a la India...

. . . .

» Esmortuiment del Mediterrà, esmortuiment de Catalonia: segueix aquesta la sort d'aquell. Decadencia economica, decadencia literaria, decadencia artistica .. decadencia politica: la constitució de l'Estat no es més que l marc de la pintura que representa la vida sencera de la nació. Tota la vida de Catalonia s va encongint. Vet-aquí la sort de la nació hispanica mediterrania. Castella, Portugal, les altres dues nacions hispaniques, les atlantiques, comencen un periode de poixança i d'esplendor. Elles són les iniciadores del gran moviment d'exploració, de conquesta i d'explotació de les vastes encontrades americanes i sud-asiatiques: immensa tasca superior a les forces d'aquelles nacionalitats. Castella, unida al gran estat catalano-aragonès, el va absorbint lentament, i hereda d'aquell, integrant amb la casa d'Austria nous elements de poixança, tot el seu poder europeu. Castella concentra en sí un feix de forces, — Portugal també hi es atreta, — aspirant a fer-les convergir en una monarquia castellana universal: pes massa feixuc pera les seves espatlles. A pesar de les vides humanes de que pot disposar; a pesar dels immensos tresors vinguts de les Indies Occidentals; a pesar dels considerables recursos extrets de Napols, de la Lombardia i de Flandes, l'estat castellà, sempre exhauste, fa bancarupta en temps de Felip II, d'aquell rei que es perso-

nificació del genit politic castellà, i va perdent, de sotragada en sotragada, totes ses possessions europees extra-hispaniques, i adhuc una bona part de les hispaniques.

»La monarquia espanyola, dins la qual Castella pretén l'hegemonia, perd sota Felip III la Holanda, la Zelandia, Güeldres, Utrecht, Frisia, Over-Issel i Croninga: les set Provincies unides que constitueixen un nou estat. Sota Felip IV perd el Portugal, el Rosselló, el Vallespir, el Conflent, el Capsir, la Cerdanya, l'Artois... i amb una mica més el Principat de Catalunya: nou sacrifici de Catalonia. Sota Carles II perd la Franche Comté, Valenciennes, Cambray, Ipres, Saint-Omer: la Flandes actualment francesa.

. . . .

»Però l temperament dominador de la raça castellana es constitucional, doncs incambiable. No aprèn mai en les pagines de l'historia. Quixot eternal, vol conquerir i dominar el món per la violencia, sense adonar-se mai de la debilitat de les seves forces i de la fortesa dels seus enemics.

. . . .

»Després de la terrible guerra dita de successió a la corona d'Espanya, i més ben nomenada guerra per l'hegemonia a Europa, a America i a la India, resta esquarterat l'imperi castellà, deixant a les urpes del lleó britanic, Gibraltar, Menorca i, lo que es pitjor, grans avantatges comercials i colonials.

»Catalonia es de moment la més sacrificada a Utrecht. Les nacions congregades, vencedores i vençudes, heuen part en el butí[1]. Catalonia

---

1) Pels tractats d'Utrecht l'Espanya cedeix: 1

es tinguda com nació: sucumbeix, amb tot i son heroisme, davant les forces concertades de la França i de l'Espanya. El seu vigor nacional, debilitat per dos segles de decadencia economica, no pot conservar el regim politic tradicional, que ja no es sinó un marc sense pintura; la pintura no existeix, el marc es inutil, fa nosa. L'estat Català passa a esser una provincia espanyola. Catalonia s resigna.

. . . .

»Mig guarides les ferides de la guerra, apareix el decret de 16 d'Octubre de 1765. Carles III hi diu: «Tot Espanyol pot anar a les Indies». Els Catalans ja són espanyols. An ells s'obre per primer cop l'Atlantic. Les naus catalanes salpen dels nostres ports cap a America. Reneix el comerç, reneix l'industria. Torna a esser activa la vida de la nació. Comença la renaixença economica, comença la renaixença nacional.

. . . .

»I ve la gran Revolució francesa, forta sotragada en tot l'organisme europeu. I ve Napoleon, el gran propagador militar d'aquella, a emparar-se del govern d'Espanya; i les provincies, desfet el lligam governamental espanyol, lliurades a sí mateixes, recobren de fet la llur personalitat politica, i no volen esser franceses i fan la guerra. D'aquella crisi politica Catalonia surt transfigurada, emperò dividida. Els francesos parteixen vençuts, emperò deixen en la

---

ussia, la Güeldres espanyola i el país de Kienskanc; al duc de Savoia, la Sicilia; a l'Austria, la Sardea, el reialme de Napols, el Milanès, els Països Baixos anyols (Flandes, Braband, Hainaut, ducat de Lunburg).

nostra terra, com poma de discordia, poma venturosa, l'idea de llibertat. Per ella s baten catalans amb catalans, els uns volent la llibertat nova, els altres la tradicional, tots inconscientment volent la llibertat de Catalonia. Ni ls uns ni ls altres triomfen, emperò la llibertat de Catalonia avança. En l'entremig, i sobre tot en els periodes de pau, creix la vida economica nacional, i l'artistica, i la literaria, i la cientifica, anant-se integrant en la nació. Catalonia ja menja. Comença a poder mantenir els seus literats, els seus artistes, els seus homes de ciencia. I quina sèt d'apendre i d'imitar se desperta! Vol conèixer la seva historia nacional, l'art i la literatura antigues; però també vol viure la vida moderna. I quin tip d'estudiar l'art i la literatura contemporanies dels pobles europeus! I introduint i assimilant-se elements i formes, metodes i procediments de fòra, va desintegrant-ne de sí mateixa d'incompatibles amb el seu esser nacional. Amb allò que aprèn del Nord i de l'Est se treu de sobre allò que li ve de l'Oest: la tramontana i el llevant netegen allò que ha aportat el ponent. I l'esperit de Catalonia s va revelant!

La lluita amb la nació occidental té lloc sobre tot en l'esfera economica. Emperò ara hi porta l'avantatge. La renaixença del Mediterrà es forta i rapida. L'aplicació del vapor a la locomoció l'afavoreix força. L'imperi turc va decaient. Els francesos prenen Alger i s'hi estableixen, destruint el principal fogar de pirateria. Hellas i les nacionalitats balkaniques resurgeixen, af blint en Europa la poixança turca. La Franç fa seva Tuniç, l'Inglaterra l'Egipte. Entrem trenca la França l'istme de Suez: l'obra de

Lesseps fa inutil l'obra den Gama. El Mediterrà torna a esser el camí més curt pera l comerç amb l'extrem Orient. Catalonia té la protecció divina. Barcelona pot exclamar: «Excelsior! Altre cop seré la reina del Mediterrà».

»Penso en el present. Es encoratjador. La vida de la nació s fa intensa. Catalonia treballa; Catalonia s fa rica, se fa artistica, se fa savia, se fa forta. Tots els desacerts fatals de la politica espanyola s tornen vida pròspera per ella. Feliços els pobles que caminen segurs en el present, sense oblidar el passat, amb fe en l'esdevenidor! De tots els combats amb els elements inconscients de sí mateixa, Catalonia surt amb l'ànima més temprada, més forta. Afortunades les nacions que segueixen dins un corrent historic favorable!

»Penso en l'avenir. Es falaguer. L'imperi turc, destruit o transformat; l'Africa, europeisada; les nacions mediterranies, al cim de la civilisació; els actuals estats neo-llatins, desfets, i capgirades les nacions que ls formen en harmonica confederació. Catalonia, si l'ha meritada, ne té l'hegemonia supersocial.

»Obro ls ulls i dic: «Catalonia, tens un gran ideal davant teu. Fes ta via i l'assoliras!».

IX

LA PATRIA PORTUGUESA

L'Hispania es una admirable unitat geografica damunt d'una savia diversitat etnica.

Entre l garbuix d'Estats, regions i provincies que l'administració i els sistemes federatius han multiplicat per la Peninsula, s'aixeca omnipotent i irrefutable l'existencia de tres pobles inconfundibles, de tres nacionalitats: la nacionalitat atlantica, el poble galaico-portuguès, que té unitat etnica, filologica i mesologica; la nacionalitat central, el poble castellà, amb identics caracters diferencials; i la nacionalitat mediterrania, el poble català, amb els mateixos atributs que ls altres pobles. Tres nacionalitats — Portugal, Castella i Catalunya — perfectament equilibrades, economica, social i territorialment, amb propries aptituts de govern demostrades per l'experiencia de l'historia, que es l'escola aon, com diu en Franklin, les lliçons costen més cares, però l'unica ont s'hi aprèn amb profit.

El poble portuguès no capeix l'ample sentit de la seva independencia, — o no l'exercita, — no analisa comprensivament la realitat autono-

mica de la seva vida nacional, no sent avui la continuitat historica, ni posseeix la més minima noticia de la tradició de la nacionalitat. Ha d'educar-sel, esmenar-li l fals i estret patriotisme i donar-li una existencia civica que l torni conscient. Arriben a trobar-se exemples d'ignorancia fins de la base geografica del país. Relata l notable escriptor Bruno l cas d'una dòna del poble, per altra banda aixerida i feinera, que no sabia que la seva patria s deia Portugal, i suposava que s'anomenava Porto, el nom de la capital del nord. Es sabut que l poble portuguès s'imagina encara en ple regim absolut i que s creu que l poder reial es sempre omnipotent. El seu crit de socors al sud es: «Oh, da guarda!», i al nord: «Aqui d'el-rei!». També s'acull a la justicia del princep pera fer prevaldre ls seus drets: «A rua é do rei!», diu el pillet quan el guarda o el botiguer volen separar-lo de la vitrina o l'empenyen carrer avall.

El criteri que domina la fe moral i politica de l'home o de la dòna del poble portuguès se troba en aquesta sentencia resumidora, amb la qual se reivindica l'orgull ofès: «Não devo nada a ninguem. A alma devo-a a Deus e a minha cabeça ao rei». No es pas que l poble sapiga individualment qui es o què representa l rei. La seva imaginació concretisadora l porta a encarnar designacions quimeriques. Als que manen els diu amb cortesia *o senhor governo;* però fins de monarques populars es freqüent trobar persones que ls ignoren el nom i l'existencia. Una egada a Braga les campanes tocaven a morts pels funerals de D. Pere V. Un llaurador va propar-se a un amic meu — qui m'ho contà nys després — preguntant-li per què branda-

ven les campanes. «Por Dom Pedro V.» L'home obrí uns ulls com unes taronges, i desprès, com si de sobte caigués en lo que li deien, replicà: «Ah, sim, percebo: algum sujeito lá de Lisboa». Casos semblants són freqüentissims.

Encara es més tipic lo que un dia un amic me féu reparar, i es que Camões, pera'l poble portuguès, es un *adjectiu*. Camões vol dir una persona bornia. I, efectivament, una vegada dues dònes, bescantant-se a la plaça pública, traient-se davant de tothom els drapets al sol, deturaren la meva atenció. Tot plegat l'una crida a l'altra: «Ah, sua Camões do infernol». Fou el suprem vituperi i varen escometre-s rabiosament. L'ofesa tenia, en efecte, un ull buidat: era bornia.

Dels poetes portuguesos, el poble portuguès sols ne coneix un, Bocage: el coneix per la fama de la seva vida cinica i miserable: es l'unica llegenda a l'entorn de la personalitat historica. S'inventen anecdotes i s'engendren tonades indecentes, se forma un mite obscè elaborant episodis de bordell. L'imaginació anonima colectiva no dóna més.

L'historia també sofreix mutilacions i arranjos indecorosos; el poble portuguès teixeix les més xorques llegendes a l'entorn dels seus reis i dels seus heroes. La seva ignorancia es infeliçment incontestable; però l poble existeix: lo que convé es educar-lo. Però no ns enganyem amb el lema, perquè l'educació d'un poble s fa conferint els drets publics an aquest mateix poble. Ell aprèn usant: no més així conquistarà un benestar superior, posant-hi perseverança i sacrifici. La llibertat no es una dadiva de franc: es una penosa conquista; i resulta una quimera

abusiva esperar que un poble s prepari pera l'exercici dels seus drets a fi de sols allavors concedir-los-hi. Com s'ha de preparar si no ls exerceix? Pera saber caminar es necessari caminar. Aquí, com a Portugal, s'acostuma a dir que no hi ha govern: al contrari, lo que sofrim tots es un excés de govern. Que ls governs siguin dolents, ignorants, ineptes, això es una altra cosa. Però afirmar que no hi ha govern allà aon la politica es sobirana i en tot se fica! Hi hagué un conservador-socialista portuguès, l'ex-ministre Fuschini, que afirmà que a Portugal no hi ha govern ni hi ha poble. Què hi ha, doncs? No hi ha res, segurament. Singular i meravellós país aquell, unic al món!

A les *Farpas*, opuscols espirituosissims que publicaven Ramalho Ortigão i Eça de Queiroz, vaig llegir-hi que «Portugal es un país que tots diuen que es ric poblat per gent que tots saben que es pobre». Pobre d'or, pobre d'idees. Si ningú pot impugnar l'amargosa veritat de l'ignorancia del poble portugès, no devem exagerar les conseqüencies socials d'aquest fet. Llegir i escriure, es cert que això constitueix mig camí avençat pera l poble adquirir la veritat; però es també mig camí avençat pera les masses imbuir-se de tota la mentida i bestiesa que gaudeix avui del privilegi comú de la lletra d'impremta; l'ignorancia es dolenta, però la mitja ciencia es pitjor, i en les condicions generiques socials actuals, mai el poble pot adquirir la plenitut del saber relatiu. No té temps pera estudiar, ni espai ni disposició de les hores lliures que li queden després que surt exhaust del seu treball. Per tant, forçós li es al poble confiar-se als mestres, als professionals, lletrats, publicistes i politics, es-

tant sols el seu seny en escullir uns i altres. Ara bé: ¿l'indiferencia de que acusen al poble portuguès no provindrà dels crudels desenganys dels seus mestres, lletrats, publicistes i politics a que s'havia entregat amb confiança, i pels quals fou enganyat quasi sempre ignominiosament?

Podem afirmar categoricament amb bons arguments historics l'existencia d'un poble portuguès i que ell es nitidament diferencial i caracteristic. El poble portuguès es un poble perquè no vol ser sinó portuguès; i el sentiment de la nacionalitat que creà i sostingué ell l'afirma tenaçment amb el llenguatge diferenciat que s desenrotllà en una literatura autonoma. I el poble portuguès es fins tant poderós que creà en el Brasil altre Portugal, que serà un Portugal de centenars de milions d'individuus dintre d'unitats de sigles, tornant aixís immortals i predominants la tradició i l'extirp lusitanes, mentres sobre l món hi visqui l'humanitat progressiva.

El poble portuguès té passat, té present, té avenir, té un gran paper a representar en el concert de les nacions hispaniques.

Les rencunies dels homes han mutilat la més hermosa de les nacionalitats peninsulars: el poble portuguès i el poble gallec no són altra cosa — en la seva situació actual — que dues entitats artificials, filles d'una mateixa entitat etnica, filologica i historica. Avui Galicia s'adona de la seva personalitat i té un historiador, el malaguanyat Murguia; té un poeta, Curros Enriquez; té un gramatic, Antonio de la Iglesia; té un critic, Augusto Besada; té l'hermós resorgiment de l'esperit regional que defensava Brañas regionalisme al qual no falten enemics pera endurir-lo en la lluita: l'anti-regionalisme de l'exer-

cit acapdillat per Vidard, Zancada, Arévalo, Neira i altres.

Qui recorri Galicia i conegui la regió portuguesa dita minyota, creurà trobar-se en un mateix país i entre una mateixa gent: Portugal i Galicia formen una sola nacionalitat ben caracterisada i ben tipica; el primer resistint sempre a l'incorporació lleonesa, navarra i castellana; la segona conservant en l'infortuni ls caracters de la seva personalitat; en una i altra la persistencia de la propria fesomia, l'intuitiu amor a la nacionalitat; amor que a Portugal ha seguit una continuitat historica, amor que a Galicia té una tradició gloriosa i una aspiració actual en el desig d'autonomia regional.

En la remodelació de l'Hispania, Portugal i Galicia formaran una sola nacionalitat.

X

LA PATRIA CASTELLANA

DETERMINANT els caracters d'una nació escrivia Herculano[1]: «N'hi ha tres, mitjansant els quals comunment s'aprecía l'unitat o identitat nacional de diverses generacions successives. Són: la *raça*, la *llengua* i el *territori*». Els fets proven exactament lo contrari; els antropologistes arribaren a la conclusió de que no existeix actualment cap raça pura, i a Europa existeixen nacionalitats formades per diferentes races, com l'Austria; parlant diferentes llengues, com la Suissa; i fins sense territoris, com els jueus i els gitanos, que serven els caracters d'agregació al travers del seu nomadisme. El territori exerceix una profonda acció mesologica anterior a tot fet social, i sols molt tard dóna apoi a les tribus que an ell s'acullen i d'ell treuen les condicions de segurança, les formes de l'activitat industrial i de la seva organisació politica. Coneguda es avui l'influencia que exerceixen les planures en l'Estat nomada; les mon-

1) Alexandre Herculano: *Historia de Portugal*.

tanyes actuen en el desenrotllament dels pobles invasors i en el conservantisme de les seves institucions; els deltes dels grans rius provocaren l'adveniment de les més enlairades civilisacions; les peninsules foren sempre ls socols de les civilisacions cosmopolites que escamparen l'activitat humana i universalisaren tots els progressos adquirits. Segons la situació del territori, així també s'establí l conflicte de les races i el seu isolament improgressiu, i, en conseqüencia, el predomini d'una determinada branca etnica que sotmet les altres a la seva dependencia politica i li imposa una llengua comú, es a dir, una raça dominadora que vol esborrar els caracters distintius de les races subjugades, uniformant aquestes diferencies, imposant-les una llengua i aixamplant el seu territori agregant-se ls territoris de les races sotmeses. Si la força assimilativa de la raça dominadora es debilment combatuda per la resistencia a l'assimilació de les races amenaçades, l'unitat va fent-se, els caracters se barregen, les diferencies desapareixen i surgeix una varietat, l'enriquiment de la raça dominadora per l'adaptació de les qualitats de les races dominades. Aixís ha succeit amb els pobles centrals de l'Hispania que han uniformisat dessota la continuada politica hegemonica del poble castellà. Anomeno pobles castellans a totes aquelles agrupacions avui existents amb palidissimes diferenciacions etniques que integren la nacionalitat castellana, anomenada aixís perquè l'hegemonia de Castella ha conseguit la quasi total absorpció i unificació dels diferents esperits regionals als quals manca, pera esser nacionals, molts dels caracters peculiars a la nació, i sobre tot la tenacitat en resistir l'absorpció del poble

8

hegemonic que sels ha integrat sense esforç, evolutivament i facilment, unificant la raça, la llengua i el territori. Si volem conèixer una nació pels caracters de *raça, territori* i *llengua,* hem de remontar-nos més enllà del passat i estudiar de tal manera aquests elements, que, per una deducció logica, poguem derivar d'ells les formes fonamentals de la seva marxa historica. Quan un poble presenta marcats els caracters d'unitat etnica, filologica i territorial, forma d'una manera completa la nacionalitat. Així mateix quan en una unitat politica artificial hi subsisteixen pobles amb diversitat de caracters etnics, filologics i territorials, mai aquesta unitat politica podrà anomenar-se unitat nacional, majorment quan dintre d'aquella unitat hi ha sigut sempre tenaç la lluita de races, de llengues i de territoris, sense que l'esperit ambiciós de l'unitarisme d'una d'elles hagi esborrat mai la diversitat existent. Aquesta tenacitat dels pobles hispanics que, sense fronteres naturals, han resistit a l'absorpció castellana, conservant-se com organismes nacionals autonoms al travers de llargs sigles contra una corrent tempestuosa d'unificació politica, aquesta tenacitat es el fet preponderant sobre l qual ha de descansar el reconeixement de l'existencia de les nacionalitats hispaniques i de la diversitat dels pobles peninsulars.

La raça castellana ha lluitat sempre pera la seva hegemonia politica, i els seus esforços desesperats d'imposició i uniformisme — victoriosos en la faixa central peninsular — s'han estrellat contra la persistencia dels caracters etnics, filologics i mesologics dels pobles amenaçats de l'orient i del ponent de la Peninsula, que han conservat sempre la seva fesomia nacional, els carac-

ters etnics inesborrables, la seva llengua evolutiva i pròspera, i l'integritat del seu territori, malgrat les vicissituts d'una politica disolvent i una governació usurpadora i tiranica.

Portugal i Catalunya, resistint bravament durant el transcurs dels sigles l'absorpció i l'unitarisme castellà, proven victoriosament l'existencia de les tres nacionalitats hispaniques. Si l poble portuguès i el poble català han conservat la llur autonomia moral en la lluita secular contra l poble castellà, que desenrotllava la seva tradicional politica dominadora i hegemonica, es clar que existeix aquest poble quan els altres dos s'han mantingut desafectes a l'uniformitat que aquell volia imposar los.

La lluita contra l'esperit incorporador castellà ha informat l'historia de Portugal i l'historia de Catalunya; els portuguesos s'han resistit al domini de Castella, han desballestat la dinastia dels Felips, i la por de l'hegemonia ominosa castellana — que ells, després de l'unitat nacional, anomenen espanyola — els ha mantingut rezelosos contra tota temptativa d'unió, federació o aliança; els catalans, en el constant anhel de deslliuració, s'han redreçat contra l centralisme — forma politica de l'hegemonia castellana — i han proclamat la decisió reivindicadora de la llur autonomia, defensada amb la sang i amb la paraula sempre amb el veement i conscient desig d'un poble lliure.

L'element etnic castellà no ha evolucionat: igual es avui, que ahir, que sempre, demostrant la seva inadaptabilitat a les condicions etniques superiors. El caracter castellà, busca-raons, sintetisat en els *espadachines* i *perdonavidas* dels temps de capa i espasa, identics als *chulos*, ma-

tons i pinxos dels temps actuals de calça ampla i *pan-y-toros;* la grolleria de sentiments vessats en espectacles barbres; les *corridas de toros;* el mancament de tacte administratiu i colonisador que ns ha fet perdre un imperi ultramarí i ens condemna a continua vergonya economica; la pretesa superioritat intelectual del castellà, que rebaixa i deprimeix portuguesos, gallecs i catalans, precisament els hispans que més s'aparten etnicament del tipu castellà; les habituts de treball, tant poc exteses en terres castellanes; l'afició a la vida burocratica i al militarisme, manera de viure sense valer-se a sí mateix; l'irreflexió que esborra d'un dia a l'altre la lliçó dels més dolorosos exemples; l'egoisme individual, que estableix les castes i fa, en tots els ordres de la vida, gerarquies ridicoles; la prodigalitat que arruína families; són elements etnics patrimoni dels pobles que sofriren l'efecte de l'uniformisme de Castella i que formen la nacionalitat central de la peninsula hispanica.

I aquests elements etnics són persistents: lo que coetaniament s'observa en el poble castellà, ens ho remembra l'historia i ens ho diu la crítica.

L'historiador alemany Ranke, una de les glories cientifiques del passat sigle, explica, en el seu magnific llibre *Els Osmalis i la monarquia espanyola,* els desastres dels castellans a amdues Flandes, per la grolleria i menyspreu de la psiquis que informa l caracter dels pobles de Castella. Era impossible que gent tant culta, tant espiritual, les quals gales eren l'estudi, els quals torneigs i les quals festes consistien en l'hermosa controversia dels Jocs Florals; era impossible, realment, que aquesta raça fraternisés amb homes la qual alegria s manifestava selvatge en la

lluita contra un brau pera barallar-s'hi a llançades, entre la cridoria infernal de les multituts sanguinaries i els brams de les feres ensagnades. Ranke no s va pas equivocar amb la seva perspicacia etnologicament crítica.

En el volum III de la *Collection des chroniques belges inédites*, publicat a Brusseles en 1882, s'hi troba l'itinerari del primer viatge de Carles V a Espanya. Escrita pel flamenc Vital, aquesta narrativa conté la descripció d'una de les *corridas* amb que va saludar-se l'arribada de l'autocrata, i en ella s'hi veu tot el verí de l'ironia de l'escriptor flamenc.

Aquella reconeguda *bona* i *patriotica* ànima den Ferran VII, *model* de reis, ple d'agraiment i patriotisme amb els seus pobles, que havien vessat mars de sang pera conservar-li l trono, mentres ell, esporuguit, s'arredossava sota les aligues franceses, al tornar de l'exil, després dels homenatges dels cortisans, manà que s tanquessin les aules de Matematiques, però en compensació manà obrir una escola oficial, un curs tecnic, una academia que establís els cànons i dictés les regles; que fos autoritat en una cosa de ben major alcanç social que les miseres Matematiques: el *Real Curso superior de Tauromaquia,* de Sevilla. I encara avui no hi ha alegria nacional, arribada de sobirà extranger, ni casament o bateig reial, que hi falti la tradicional *còrrida de toros*.

El poble vasc, unica i marcadissima diferencia etnica d'aquest nucli peninsular central, no s'avindria segurament a la politica uniformista de Castella i es rebelaria contra l'absorpció de la mateixa. Però avui, com sempre, l'admirable esperit civic d'aquest petit gran poble segueix

la salvadora politica regional, base sobre la qual s'afermarà l'edifici definitiu de la nacionalitat.

L'orientació politica del poble basc pot esser el desvetllament de les regions integrants de la nacionalitat castellana, pot esser o ha d'esser la guiadora de l'adormit esperit public de les Castelles, Leon, Asturies, Aragó, Extremadura, Navarra i Andalusia; el poble vasc pot nodrir l'arbre decrepit del poble castellà amb sava nova rejovenida, fecondanta, essent el propagador del nou regim autonomic, aixecant-se en definidor de la personalitat castellana, en la qual patriotica tasca serà secundat pel poble andalús, que ja debilment dóna senyals de vida.

Basconia, Navarra i Asturies han de governar la nació castellana, han de filtrar-hi, transfusionar-hi la sang montanyenca dels braus i patriarcals asturs, navars i bascs, regenerant el cos pauperrim de vida civica que avui malgoverna l'Espanya. Basconia, Navarra i Asturies seran pera la nacionalitat castellana lo que es Catalunya pera la Nacionalitat Catalana: la federadora dels amors de tots els pobles germans que senten, pensen, parlen i amen en català. Basconia es la petita nacionalitat que més alt exemple ens ha donat de civisme, de patriotisme, servant purissima la seva tradicional independencia moral, vivint una vida propria, fugint dels dominadors cap a les boscuries i coves quan les hosts extrangeres han profanat la llar patria, o albergant-se en les historiques viles amb aquell orgull del *cives romanus* que rebutja l'aliança o l'amistat del foraster barbre.

En l'exemple vident de la Basconia trobarà Castella l'espill del seu governament, la dèu del

verdader patriotisme, l'ensenyança pera l'avenir i el penediment del fatal passat, tot destinat a elaborar una obra disolvent d'odis i rencunies, sembrant ires allà aont hi hauria crescut ufanosa i pròdiga la fraternitat.

XI

L'IBERIA

Per damunt de les ficcions de la politica migrada i variable s'aixeca victoriós a la Peninsula hispanica l fet admirable de l'existencia d'una concreció que agermana sobiranament totes les tendencies, totes les aspiracions, tots els patriotismes; per damunt de les agrupacions artificials, nascudes del criteri estret de l'uniformisme administratiu, s'enlaira, com una veritat lluminosa, com una feliç promesa, el somni peninsular, esdevingut realitat amb el reconeixement definitiu de l'Hispania.

Gents hispaniques que avui fan vies diverses, empenyudes per ideals oposats, que senten, pensen i parlen diferentment, que lluiten i se remouen dintre sistemes, hegemonies, opressions i doctrines, vindrà dia que s trobaran amics, germans, en aquest cim resplendent que serà la gloriosa coronació de totes les esperances: l'Iberia.

Quan les formes politiques que senyalen els ideals nacionalistes, regionalistes, imperialistes, monarquics i republicans, s'aixamplin en una

suprema aspiració, i els que foren enemics inconciliables, senyors de llur casa i de llurs cabals, s'adonguin de que tenen un veinat de pobles que fraternisen, que escolten la mateixa veu, que anyoren un mateix pervindre, que coincideixen en un altissim ideal; quan la conciencia individual prengui semblança i s'emmiralli en l'espill purissim de la veritat, que es mutual desig i semblanta aspiració, allavors vindrà l regnat de la pau, de la prosperitat, de la germanor entre ls pobles hispanics i sorgirà omnipotenta una unitat filla de la diversitat d'anhels que coincidiren: l'Iberia.

Pèr això la finalitat del nostre moviment politic, tant intens, tant triomfador, ha d'esser, catalans, definir momentaniament la personalitat de Catalunya, i després cercar-li l lloc que li pertoca en el concert de les nacionalitats iberiques. Destruint la falsa divisió de les provincies i de les regions, l'ideal suprem de l'iberisme reconeix l'existencia de les tres nacionalitats hispaniques: la galaico-portuguesa a occident, la castellana al centre, i la catalana al llevant de la Peninsula L'existencia d'aquestes hermoses i fortes nacionalitats, el reconeixement i el respecte mutuals entre elles, estableix l'equilibri hispanic i permet la realisació d'un desig latent en l'esperit de cada poble: la fraternitat, que ls lligi amorosament deixant-los lliures; l'igualtat, que ls torni senyors de lo propri sense temences; la llibertat, pera expandir-se profitosament, ajudant-se, no obstant, per les relacions internacionals, pels conflictes exteriors, obeint a una sola direcció, armonia de voluntats nacionals, a una veu colectiva que clamoregi a l'unissò, poderosa, ferma i temuda.

Qui dubtarà de l'existencia ben manifestada de les tres nacionalitats hispaniques? ¿Qui no veurà en aquest garbuix de pobles peninsulars tres fites marcadissimes d'individus caracterisats, d'etnogenia peculiar, de llengua dissemblanta i d'aspiracions concretes? ¿Qui clourà ls ulls a l'evidencia i negarà la forta personalitat de Catalunya, gens desnaturalisada, malgrat el veinatge o l'opressió castellana mantinguda llargs sigles? ¿Qui no descobrirà, en el poble portuguès, resistint constantment a l'incorporació lleonesa, navarra i castellana, circumnavegant el món, conquerint un imperi indià, descobrint nous mars i noves terres, tota la vitalitat d'un organisme apart, amb diferencies etniques, amb comunitat d'aspiracions, de llengua, d'usatges que l'allunyen de les demés nacionalitats hispaniques? ¿Qui oblidarà l'historia de Castella, la seva hegemonia, l'esperit opressor dels seus reis, el seu desig d'uniformisme i la seva constant empresa i sorda lluita pera combatre i desfer la fesomia dels altres dos grans pobles de l'Hispania?

Si es innegable l'existencia de les tres nacionalitats; si amb llur reconeixement establim l'equilibri peninsular, que es garantia de pau i de prosperitat; si ls tres pobles hispanics existeixen i contribuiren ja a la cultura universal, no sent un episodi, sinó un esplendent capitol de l'historia del món, qualitat que ls fa dignes, com diu Schiller dels grans pobles, de respecte, d'admiració i d'estudi; si aquestes tres nacionalitats tenen passat i tenen present, ¿per què l hem de negar pervenir, l'esplendorós futur que els pertany per propri dret de la llur naturalesa?

Soc un enamorat de l'Hispania, i el meu som

ni, la meva profecia es que a l'avenir triomfarà l'Iberia. Però, provada l'existencia de les tres nacionalitats, ¿com serà possible unir-les, mantenint la diversitat, la savia diversitat que les caracterisa? La futura politica peninsular serà a base d'una fraternal llibertat i respecte que farà impossible tota odiosa hegemonia. No serà un imperi, ni una monarquia, ni una republica unitaria; perquè l primer indica tirania, opressió, la llei del més fort seria la suprema llei agermanadora i se refredaria la fraternitat, desapareixeria l'igualtat i se cohibiria la llibertat que informa tota politica nacionalista; no serà una monarquia, perquè aquesta representa uniformitat de procediment, absorpció d'atribucions, mancament de facultats a la periferia i enrobustiment del centre; ni serà una republica unitaria, perquè aquesta desnaturalisa ls pobles que la sofreixen, creant un organisme uniform pera tots ells. Les teories federalistes, les uniques que aquí a Espanya han cercat la solució del problema politic peninsular, han sigut considerades verdaderes utopies, perquè han alterat o han desconegut els termes del problema. En Pi i Margall, el nostre gran i auster pensador, volia fer de Portugal una *provincia* espanyola, i això fou una ofensa a l'orgull lusità i va rebutjar-se tota avinensa; ademés, prescindia de la personalitat de Catalunya, i això creava una desproporció monstruosa: el federalisme den Pi i Margall fou infecon. Les doctrines unionistes, la tant bescantada Unió Iberica, fugien de l'armonia, de l'equitat: per això les combateren els portuguesos, perquè hi veien el perill d'una fatal absorpció. Més, vingué dia que la Nacionalitat Catalana prengué furs de realitat, Catalu-

nya s redreçà sobirana i ocupà l lloc que li correspon en la politica hispana; i allavores brilla amb vesllums profetiques, com feta pera ls pobles iberics, la celebre dita d'Herder de que «Europa està destinada a ser una confederació de nacions lliures», establint-se sobre solides bases la nova doctrina d'una federació peninsular que agermani les tres nacionalitats hispaniques, respectant, emperò, la llur autonomia.

El resultat d'aquesta politica federativa serà l'Iberia; la tradició reconeixerà l'autonomia dels Estats o nacions peninsulars, mentres l'aspiració progressiva i modernissima de les generacions actuals els federarà en un gran Estat: l'Iberia, fruit d'amor dels nostres anhels d'Iberisme, finalitat esplendenta de les nostres esperances, resultat admirable de la nostra politica present; l'Iberia, que serà fraternitat, llibertat i igualtat entre ls hispans, llaçada de fortitut, abraçada d'amistat, promesa de pau i garantia de prosperitat i de riquesa, constituirà l'obra definitiva que han anat remodelant els sigles i a la qual tots haurem contribuit amb el nostre patriotisme, amb la nostra fe, amb la nostra perseverança i amb el nostre esforç, aixecant damunt dels socols milenaris de les nostres nacionalitats la concreció suprema i perfecta, l'Iberia, amb un mateix sol, amb identica blavor de mar, amb uniforms garlandes de boscos, ampla, lliure i respectada, i que, en l'avenir, tots anomenarem efusivament la nostra patria.

XII

EPILOGANT L'OBRA PATRIOTICA

CORRENT per l'Iberia l'apostolat d'aquests ideals del més excels Futurisme, amb desvanescut goig intens he vist com ells eren acullits benvolents per la gent pensadora i he descobert enfortidores ensenyances.

M'he adonat, sobre tot, de la conveniencia trascendental que pera nosaltres catalans representa l'internacionalisació del nostre moviment reivindicador, acompanyada ensems d'una activa i afectuosa interregionalisació, pera que amb l'interès i l'esforç colectiu s'apressi la solució del problema iberic.

Es una exigencia imperiosa que ls apostols del nacionalisme català escampin per les nacions afins, germanes o amigues, la santa propaganda de les nostres aspiracions autonomistes, car es greu condició nostra l trobar-nos isolats i incompresos en el concert de la politica mundial, i es errada intolerable l permetre que siguen precisament els nostres enemics els informadors a l'extranger de les nostres qüestions i moviments, desvirtuant unes i altres pera presentar

ilogic, injust i sediciós el ressorgiment admirable de l'ànima catalana.

Lo que jo he fet a Portugal amb patriotica perseverança i fe, altres han de fer-ho pels Estats d'Europa i America, particularment entre les gents llatines europees, — car jo preveig realisada la federació dels pobles llatins,—pera que l pes moral de la justicia estrangera ns coadjuvi i ens encoratgi a prosseguir en aquesta regeneradora revolució evolutiva amb la qual els catalans volem pertorbar i destruir la nefasta politica regressiva per on se malmet l'Hispania.

Hem de preocupar-nos també de la difusió dels nostres ideals entre totes les actuals regions hispanes, que elles certament seran les nostres aliades en la lluita, però sense esperar-ho tot d'elles, abans predicant-los amb una justificada desconfiança i esperant sempre una dubtosa colaboració, però no amb manca, en nosaltres, d'energia, fe i entusiasme; creient en la vitalitat del nostre poble i en l'eficacia del nostre esforç malgrat la calitat i el nombre dels nostres enemics, més que en la cooperació de les regions germanes. La nostra lluita es essencialment individualista, lo que no vol dir exclusivista. Volem el lliure exercici dels nostres drets i de la nostra vida nacional, i pera conseguir-ho ja som prou forts si fem unanim i conscient, a Catalunya, el nostre moviment, catalanisant la nostra terra, que encara no ho es prou, fent vibrar intensament l'ànima de tots els pobles de raça catalana, homogenisant-los en un conjunt nacional pera deixar ben definida la Nacionalitat Llevantina.

Estimulem, per això, les energies regionals de la raça castellana, ajudant-la a regenerar-se i desvetllant el poble iniciador que li ha de resta-

blir l'unitat de pensament i donar conciencia de la seva personalitat nacional. I jo crec que l desvetllador d'aqueixa nacionalitat central ha d'esser el poble basc, eternalment jove, patriota i gelós de la seva personalitat, l'immediat propulsor de la vida politica en la societat nacional castellana, cooperant mediatament, en aquesta obra de ressorgiment de l'ànima adormida de la raça central de l'Hispania, per la formidable acció de Catalunya i la debil però persistent dels nuclis regionals gallec[1], navarrès, aragonès, valencià, astur i andalús, no sacrificant la diversitat regional d'aquesta unitat nacional de pobles castellans que conserven encara sortosament la propria i peculiar fesomia.

I combatem, finalment, tòt reviscolament de l'esperit unionista iberic — manifestació tradicional del caracter absorbent, unitarista i hegemonic castellà — lluitant pera l reconeixement absolut de les tres autonomies nacionals iberiques, volent perdurable l'existencia dels tres separatismes etnics, sense suspicacies ni recels, deixant a Portugal lliurement continuador de la seva autonomia politica, considerant-lo com a simpatic i valiós element federat en aquesta admirable conjunció de les tres nacionalitats

1) Galicia ha d'esser cooperadora de la reconstitució de la Nacionalitat Central hispana, més per raons de dignitat i d'egoisme nacional que per logica distribució etnica, filologica i historica. Ella, cientificament, hauria d'integrar la nació portuguesa com un dels seus components naturals, dotada d'una ampla autonomia regional; però com aquesta autonomia pot gaudir-la integrant la nació castellana, cap raó hi ha pera modificar l'*statu quo* politic actual, avui per avui.

hispanes que ha de concretar-se triomfalment en la federació iberica.

Es precís infiltrar en el poble aquests ideals federatius, perquè ells donen la solució facilment comprensible de les seves aspiracions. El moviment autonomista català, al qual seguiran els moviments autonomistes regionals dels pobles hispanics, ha de cristallisar definitivament en aqueixa fórmula federativa, i es necessari que l poble la conegui pera tenir plena conciencia de la seva acció politica El poble segueix el penó benehit de l'Autonomia més per intim incitament psicologic que per clara percepció cientifica. El nostre moviment autonomista, per això que es avui essencialment patriotic, entusiasta, afirma victoriosament la nacionalitat catalana, car aquesta té l tribut unanim de l'amor de tots els bons fills de Catalunya. Però es convenient que l moviment popular nacional vagi dret a una clara finalitat pera que l lluitador sapiga que lluita no tant sols per un sentiment, sinó també per una realitat, una concreció dels seus empirismes patriotics. I aquesta realitat hem d'afirmar-la sense por, amb tota enteresa, perquè ella es fruit d'amor i porta en sí fraternitát i riquesa, pau a totes les gents hispaniques. Ella serà la senyera de les multituts conscients que regeneraran la patria.

Pera acabar, enquibiré dintre aquest opuscul un seguit d'observacions que he pres pacientment i que són demostracions de problemes de reconegut interès, objecte d'apassionades raons entre amics i enemics del moviment nacionalista català. La qüestió del separatisme, que nosaltres deviem plantejar serenament i amb tota sinceritat, es la que primer m'atrau i m'obliga a

fer la categorica afirmació de l'existencia de separatistes a Catalunya.

Emperò l separatisme, fórmula radical i exacerbada del nacionalisme català, no compta avui amb nombrosos proselits d'acció que n facin una difusa propaganda entre l poble. Existeix, sí, un separatisme o, millor, un paroxisme originat pels atacs injustos i fratricides dels mals espanyols enemics de Catalunya; separatisme que ells han provocat amb impolitiques escomeses contra la nostra terra, amb invectives furibondes contra l nostre moviment politic, realisant una campanya d'odis, infeconda, tractant als catalans — la gent més sencera i progressiva de l'Iberia — com a colons, com a gent de la gleva, amb gest de tirà, tenint per arma de martiri l'ominós *knout* de la premsa centralista i patriotera.

Aquest separatisme — que pot esser una amenaça — desapareixerà quan el seny reneixi en el cervell aixelabrat dels politics a la castellana. Si es que tenen esmena.

Hi ha un altre separatisme, empiric, que batega i informa tot ideal nacionalista; però aquest serà obra de l'avenir, pot esdevenir com un fet natural, imposat per exigencies dels nuclis nacionals que reivindicaran la llur personalitat, dintre les futures colectivitats endevinades per Herder quan profetisava que l'Europa esdevindria una federació de nacions lliures. Es un separatisme ideal, una teoria que no apoien les masses populars, perquè solament se resol en el terrer filosofic, i fóra absurd intentar portar-lo a la pràctica, entre altres raons per esser incomprès pel poble, ja que sols el preveuen i el critiquen els intelectuals.

Per això una solució separatista no convé avui a Catalunya, més que per exigencies economiques—etern argument dels nostres detractors —per raons d'ordre interior a Catalunya, i sobre tot per manca de nacionalisació del poble català. Aquesta afirmació, que per res aminora la difusió i aculliment dels ideals autonomistes per les multituts catalanes, descobreix la necessitat de empendre presentment una insistent campanya catalanista de cap a cap de Catalunya i demés pobles de niçaga catalana; car si fins avui ens hem no més preocupat d'educar el sentiment patri dels catalans, ara es hora de desvetllar-los la conciencia, fent-los capir l'alta individualitat de Catalunya com a poble lliure.

Aquells que per raons economiques combaten el separatisme demostren ignorancia del problema català i segueixen una falsa orientació, migrada i interessada. No s vinga a dir que les regions espanyoles són tributaries de Catalunya: la nostra importació espanyola es considerable i la nostra exportació a les regions germanes se fa en unes condicions excepcionalment afavoridores pera l comprador espanyol: aquest es el punt interessant pera l comprador, el qual no s deixa arrocegar pels clams dels patrioters, poc entesos, certament, en qüestions mercantils, i se guarda bé prou de fer el *boycottage* — tant profusament patrocinat pels politics — a uns productors excessivament tolerants que ls fan rebaixes i els donen prorrogues inverossimils, permetent-los així arrodonir el seu negoci.

Així veiem que sempre han sigut els politics els que han patrocinat la guerra comercial; i si bé es cert que hi hagué temps en que l'antagonisme de raça va manifestar-se tant palesa-

ment amb aquells famosos cartellets penjats a la porta de les botigues castellanes: *No se trata con representantes catalanes*, l'ilús comerciant que amb un patrioterisme tant carrincló malmetia ls seus interessos, no per això se substreia a la necessitat d'acudir a la nostra industria: comprava als catalans per mediació d'un intermediari castellà, que amb més sentit practic tractava directament amb els nostres productors i feia l gran negoci.

Per altra banda, el comprador català es un excelent pagador, i aquesta condició es molt remarcable pera que no sigui atesa pels productors espanyols; i entengui-s que l comerç mai se fa per pur patriotisme: el seu objecte es el lucre i prou.

Vindrà bé encaixar dintre aquestes digressions el malentès d'alguns catalans industrials que s dolen de l'avenç del nacionalisme català, perquè ell contribuirà a desvetllar les demés regions espanyoles i l'industria d'aquestes debilitarà la nostra. Es una veritat que Catalunya avui treballa amb unes condicions oneroses: la mà d'obra surt encarida i les hores de treball són molt mermades. Jo la desitjo l'emancipació de l'obrer, però aquest benestar relatiu que l proletariat s'ha conquerit a Catalunya farà dificil de moment la situació de la nostra industria, i la competencia que li faran els industrials espanyols li comprometran la seva existencia, perquè aquests paguen al treballador uns sous ridicols, exigint-los per altra banda més hores de treball. Emperò la nostra industria s redreçarà; les condicions d'energia i les dots de treball del nostre poble, que li donen una gloriosa superioritat sobre tots els altres pobles hispans,

triomfaran, a la fi, de la competencia ruinosa que li puguin fer les regions, advertint, ensems, que aquestes no treballaran sempre en les condicions actuals: el desvetllament que ls porta la nostra politica, trascendint a totes les classes i estaments, donarà al proletariat la conciencia dels seus drets i deures i el dignificarà, tornantlo gelós de les seves prerrogatives, avui injustament usurpades.

Deturem-nos a esmentar i amplificar alguns conceptes emesos en el transcurs d'aquest llibre. Temperament apassionat de patriota, m'he enamorat intensament de la meva terra, essent un fervent creient de la virtualitat de la meva raça. Però aquesta excelsitut tant pregonada ni m'ofusca ni m torna injust, abans me fa doldre amargament dels nostres defectes.

Defecte es, i gran, i capital, de la gent catalana, el seu desmesurat caracter fenici, que destorba moltes i belles accions filles del desinterès i altruisme a les quals estem inclinats per educació i temperament. Per això l català no s deixa portar per aquell palid i ben entès romantisme que aristocratisa l'esperit i fa agradoses les costums privades. El poble castellà deu an aquest privilegiat temperament la faisó expansiva que l caracterisa, i el poble portuguès la melangiosa i atraienta modalitat que n'es tota l'ànima enamorada. No censuro que l català s'hagi fet seu l'aforisme inglès *time is money:* lo deplorable es que de la vida n vulga fer diners. Aquesta existencia de calcul torna l català atormentat, recelós, esquerp, torturant-se continuadament, perquè violenta ls més hermosos impulsos del seu cor amb el fred raciocini del seu enteniment fenici. Però també aquest caracter el torna pre-

vingut, desvetllat, protector de sa familia, per la qual treballa ardidament, sacrificant la vida, pensant en el demà: per això s'aparta dels carrecs burocratics, efimers, insegurs i insuficients pera prevenir les futures contingencies de la familia. Al català li manca civiltat, es poc urbà, i tindria de ser-ho, car l'aristocracia de l'esperit, del sentiment, no està pas renyida amb la democracia de les costums.

Aquest esperit excessivament mercantilista de la nostra gent dificulta l'obra de nacionalisació el qual expandiment forçosament exigeix sacrificis materials; i aixi veiem com molts d'aquells que en llur vida pública blasonen de catalanistes, en llur vida privada s contradiuen; i això treu l'austeritat, l'enteresa, l'eficacia a moltes campanyes empreses pels capitosts del nacionalisme català, animats, séns dubte, d'un lloable i patriotic desig, però poc exemplars en la tria dels medis amb que han d'alliçonar el poble, el qual, en aquest sentit, presenta major puresa de costums civiques. La niçaga dels martirs s'ha localisat al poble; l'abnegació de les classes patricies catalanes ha arribat al sacrifici d'emetre vot, sortint del tant-se-m'endona acostumat i a avenir-se a rebaixar un enter del tant per cent del superabit, destinant-lo a propaganda catalanista. I com que l nostre moviment es popular, nacionalista, — car subsistiria encara que faltessin o claudiquessin els capdills, — i el poble català fa camí amb serenitat espartana, per això tinc fe en l'avenir i crec en el triomf definitiu. Tingui-s entès que l Catalanisme més ha sigut impulsat pels odis i escomeses del Centralisme que no pas per la campanya interregional dels nostres representants. No espero re de la dialectica nacionalista

a fòra Catalunya i ho espero tot de l'esforç de les democracies. Quan l'ideal nacionalista hagi florit dintre ls cors de tots els catalans, haurem triomfat, ens ajudin o no en aquesta tasca ls organismes regionals espanyols. Pera que això sigui, cal predicar per Catalunya la bona nova, fent-la patrimoni del jovent, llevor feconda dels patriotes de demà. Avui — contrariant una opinió molt extesa — no estem capacitats pera l lliure exercici de l'Autonomia absoluta, — lo que no priva de que anyorem exercir-la, — uns, com jo, excessivament patriotes, per manca de serenitat, altres per manca d'entusiasmes, de convicció i sobra d'utilitarisme.

Dintre mateix de Catalunya hi ha esperits fenicis que entrarien de ple en el moviment reivindicador, però temen que aquest sigui causa d'exacerbament de la crisi economica industrial que atravessa la nostra terra. No: aquesta crisi no l'ha provocada l Catalanisme. La pletora de producció després de perdudes les colonies n'ha sigut causa immediata, i sols quan l'oferta i la demanda s'equilibrin podrà restablir-se la normalitat, a costa de grans sacrificis momentaniament. I pera fer créixer la demanda no hem d'anar en procura de nous mercats quimerics i en competencia amb altres productors amb millors condicions pera l'oferta que nosaltres, no. El nostre mercat hem de treballar, fer-lo créixer, colonisant els pobles consumidors de l'Hispania, avui molt deixats de la mà dels nostres estadistes. El pervenir de la nostra industria està en saber explotar el nostre mercat, avi abandonat a mans mercenaries. Aquest tr admirable de terra que es la Iberia, amb els se apendixs colonials, ha d'atraure tots els nostr

amors, perquè dia vindrà que aquí hi veurem reduides totes les nostres esperances.

Quan Portugal perdi l seu prestigi colonial i Espanya vegi esvair-se tots els seus somnis d'expandiment territorial al Marroc i vegi emancipades o a mercè d'un colonisador més expert i poderós les poques colonies que li queden, allavors girarem una afectuosa mirada al nostre sòl i ens adonarem que dintre aquesta peninsula admirable hi tenim realisables tots els nostres anhels, la nostra riquesa, el nostre avenir, i, penedits, amb la contricta recança del fill prodic, tornarem a la nostra llar i treballarem per la prosperitat del beneít terrer que mai haviem d'abandonar en procura de quimeriques aventures, sempre perilloses, o empenyuts per un deliri insensat de grandeses; i, sense enveges dels pobles grans, serem un gran poble que haurà sabut aprofitar les seves aptituts i consolar-se dels seus destins, — que són ben gloriosos, — i, vivint en pau i germanor les nacions hispanes, faran un Estat modelar, respectat pel seu seny i per la seva laboriositat.

I allavors podrem treure profit de les nostres nadives condicions, esmenant els nostres defectes, ni envejats ni envejosos, però rodejats de l'afecte que mereix la gent treballadora i honesta.

TAULA

OBRES DE L'AUTOR

Mos tres amors. Poesies. (Agotada.)
Ligeiro estudo da litteratura e das artes portuguezas contemporaneas. (Agotada.)
De Thomar a Valladolid. Impressions de viatge.
Divorcio e Proxenetismo. Questões juridicas.
Literatura japonesa. Estudi critic.
Castilho e Garret. Uma polemica e um discurso.
Portugal artistic.
Poesia i Prosa.
Iberisme.

EN PREMSA

Esguards. Poesies.
Portugal literari. Proleg de Z. Consiglieri Pedroso.
Solitaris. Poesies. Proleg del Comte d'Arnoso.
Catalunha em Portugal. Conferencies.